

פרשת וישב שנת תשפ"ב

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

לא ישבתו (ודרשו לא ישבתו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישבתו אהנך ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות) ואמר מר אזהרתן זו היא מיתתן עכ"ק, וע"כ דיצאו מכלל בני נח, ועיין בפרשת דרכים (דרוש א').

אך י"ל, דהנה בעל התניא במאמרי אדמו"ר הזקן (ספר תקע"א דף קס"א) כתב וז"ל, יש שני מיני צדיקים, האחד אותן שהם בסתר בעולם ולא נודעו לבני אדם, כי עבודתם הכל ברוחניות, פירוש בכוננת הלב ליחד יחודים עליונים למעלה, וגם בבחינת עליות, וכגון ר' שמעון בן יוחאי כשהיה במערה י"ג שנים, שבודאי לא קיים כמה מצות מעשיות שהרי לא היה ניזון רק מחרובים ומים, ולא היה יכול לקיים מצות אכילת מצה בפסת, וכן מצות קידוש על היין ואתרוג וסוכה וכיוצא, אלא שהיתה עבודתו על ידי כוונת לבו ברוחניות שעל ידי זה היה גורם כל היחודים עליונים שבאצילות המרומים באותן המצות כו', ועל דרך זה קיימו האבות כל התורה עד שלא ניתנה, שבודאי אין הפירוש שקיימו במעשה בפועל ממש, כמו שכתבתי במקום אחר, רק שקיימו ופעלו כל היחודים עליונים הנעשים עתה על ידי מצות מעשיות שגרמו ועשו זה המה על ידי כוונתם ברוחניות, וכן בכל דור ודור יש צדיקים כאלו שעבודתם ברוחניות, ומהם היה הארזי"ל בדורו (פי' שהיה בו גם מבחינה זו ולא זו בלבד) והבעל שם טוב ז"ל בדורו, והבי' הם אותן צדיקים הגלויים ונודעים בעולם בטוב מעשיהם, כי עבודתם היא בגשמיות לקיים כל המצות בגשמיות ובמעשה דוקא בפועל ממש, וכמו ע"ד דוגמא, מצות שמחה ביו"ט שנאמר ושמחת בחגך, עבודתם לקיים מצות שמחה זו בגשמיות כמו שהיא למטה אין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין, בבשר בשר ממש וביין יין ממש עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דהיה להם דין ב"ג, ולא תקשי איך שמרו את השבת, כיון דב"ג מוזהר שלא לשבות, אך כיון דלא שמרו את השבת בפועל אלא במחשבה, א"כ לא עברו על יום ולילה לא ישבותו.

ובספר נפש יהונתן (פרשת ויצא) כתב, דעפ"י דין מגיע הבכורה רק ליוסף ולא לראובן, דמבואר בתוס' מסכת ב"ב (דף קכ"ג) בשם הירושלמי דתאומות נולדו עם השבטים, א"כ כיון שנולדה תאומה עם ראובן וכ"כ עם אחיו, הרי התאומה נוצרה מטיפה ראשונה משל לשפופרת כנודע, א"כ לא היה ראובן בכור גמור, ולכן היה יוסף הבכור שלא נולדו עמו תאומה והיה בכור גמור ליצירה ולבריאה עכ"ד.

וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען: וכתב רש"י ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף עיי"ש. וכן איתא במדרש רבה (פרשה פ"ד-ג), א"ר אחא, בשעה שהצדיקים יושבים בשלוה ומבקשים לישב בשלוה בעולם הזה, השטן בא ומקטרג, אמר, לא דיין שהוא מתוקן להם לעולם הבא, אלא שהם מבקשים לישב בשלוה בעולם הזה, תדע לך שהוא כן, יעקב אבינו ע"י שבקש לישב בשלוה בעוה"ז נזדווג לו שטנו של יוסף, עיי"ש. ודקדקו המפרשים דאמאי קפץ עליו רוגזו של יוסף דייקא, ומשמעות הדברים שיש מזה איזה שייכות לסתור מה שביקש יעקב לישב בשלוה, וצ"ב בהמשך.

והנבס"ד, דהנה המפ' כתבו דלכן ביקש יעקב לישב בשלוה בעוה"ז, מברכות שברכו אביו, ומן הדין היה ראוי יעקב לקבל הברכות שהרי לו משפט הבכורה אשר קנהו מעשו ומסרה לו מדעתו, וכפרש"י בפרשת תולדות (פרשה כ"ז-ל"ו) עה"פ ויחרד יצחק וגו' למה חרד יצחק אמר שמא עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ושניתי סדר היחס, התחיל עשו מצעק ויעקבני זה פעמים, א"ל אביו מה עשה לך, א"ל את בכורתי לקח, אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין עכשו לבכור ברכתי גם ברוך יהיה עיי"ש.

ובספר בנין דוד פרשת תולדות (אות ל"ו) הביא מספר אשל אברהם (פרשת תולדות), דלכאורה קשה היאך קנה יעקב את הבכורה בשכר הלעיטני נא, למ"ד דס"ל במסכת קידושין (דף מ"ח.) ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף הוה מלוה, ומכוש האחרון לית ביה שוה פרוטה כדאיתא במסכת ע"ז (דף י"ט:) וקיי"ל בחו"מ (סי' ר"ד סעיף י') דמלוה אינו קונה, והתירוץ עפ"י"מ דמבואר באחרונים (מנחת חינוך מצוה מ"ב אות כ"א), דבן נח שנהרג על פחות משה פרוטה כדאיתא במסכת ע"ז (דף ע"א:) משום דנחשב אצלו ממון כמבואר במסכת עירובין (דף ס"ב.) בתוס' ד"ה ב"ג, הוא הדין דקונה בפחות משה פרוטה, וכיון שהיה להם דין בן נח, שפיר קנה את הבכורה בפחות משה פרוטה עכ"ד.

ולכאורה יש להוכיח דקודם מתן תורה יצאו האבות מכלל בני נח, דנודע קושית המפרשים אהא דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח:), קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, דהיאך שמר את השבת שלא נצטווה עליה הרי בן נח מוזהר שלא לשבות, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ח:), אמר ריש לקיש עכו"ם ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה

משום שיבוא יעקב ויקבל הברכות, משא"כ אי נימא דאדם הראשון יש לו אמתלא על מה שאכל מעץ הדעת, אז לכן כהו עיני יצחק כדי שיעקב יקבל הברכות.

ובספר תורה והלכה פרשת בראשית (דף נ"ז: מדרש"ס) כתב, דזה אי חטא אדה"ר באכילת עץ הדעת תליא בזה, דאיתא במסכת ברכות (דף מ"ה), עד כמה מזמנין (כמה יאכל עמהם ויתחייב עמהם בוימון ונפקא מינה להוציאם ידי חובתן אם יתנו לו הכוס לברך), עד כזית, ר' יהודה אומר עד כביצה, ולהלן (דף מ"ט): איתא דפליגי בזה, דר' מאיר סבר ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואכילה בכזית, ור' יהודה סבר ואכלת ושבעת אכילה שיש בה כדי שביעה, ואיזו זו כביצה עיי"ש, ולפי"ז לשיטת ר"י כשאמר הקב"ה לאדה"ר מכל עץ הגן אכל תאכל כפל לשון, שפט אדם הראשון דהיינו שיאכל כדי שביעה מכל שאר האילנות, וע"ז קאי ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, היינו ג"כ אכילה כדי שביעה הוא דאסור, אבל פחות מכדי שביעה אינו אסור, ואדה"ר לא אכל כדי שביעה, ונמצא שלא חטא באכילת עץ הדעת, ובוה כתב לפרש מה דאיתא במדרש (פרשה י"ט-ב) היא נתנה לי ואוכל, אכלתי לא נאמר אלא ואוכל, אכלתי ואוכל עוד, ולהנ"ל א"ש דה"ק לא אכלתי כדי שביעה הימנו, אלא אכלתי ולא שבעתי והווקקתי לאכול עוד משאר מאכלים כדי שתשבע נפשי ונמצא שאין שום חטא בדבר עיי"ש.

ובספר כסף נבחר (פרשת בחקותי) כתב לבאר פלוגת רבי מאיר ורבי יהודה, דקמיפלגי אי שתיה בכלל אכילה או לא, דר"מ סבר דשתיה לא הוה בכלל אכילה, ולכן דרש ושבעת לשתיה כיון דאכילה אינו כולל שתיה, ור"י ס"ל דשתיה לא איצטריך קרא דהוה בכלל אכילה, ולכן דרש ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה עיי"ש.

מבואר מזה, דאי ס"ל שתיה לא הוה בכלל אכילה, ושבעת איתא לשתיה, ולא בעינן אכילה שיש בה כדי שביעה, א"כ חטא אדה"ר באכילת עץ הדעת, משא"כ אי ס"ל שתיה הוא בכלל אכילה, ולא בעינן קרא לשתיה, ודוקא אכילה שיש בה כדי שביעה מקרי אכילה, לפי"ז לא חטא אדה"ר באכילת עץ הדעת.

ואיתא במסכת שבועות (דף כ"ג), שתיה בכלל אכילה איתא, אכילה בכלל שתיה ליתא, והקשו התוס' (ד"ה אכילה), וא"ת לתנא דלעיל דמרבה דבילה קעילית ויליף לה משכר לרבות שאר משכרין ואמר רחמנה אל תשת, אלמא דאכילה בכלל שתיה עכ"ק, ובחידושי הרמב"ן כתב לתרץ, דבלשון תורה איכא לאכילה בכלל שתיה, מיהו בלשון בני אדם לא הוי בכלל שתיה, ובמסכת שבועות מיירי לענין נדרים ושבועות דאזלינן בתר לשון בני אדם, שפיר אמרו דלא הוי בכלל שתיה עכ"ד, מבואר מזה דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם אז שתיה לא הוה בכלל אכילה, לפי"ז חטא אדם באכילת עץ הדעת, משא"כ אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ושתיה הוא בכלל אכילה, לפי"ז לא חטא אדה"ר באכילת עץ הדעת.

אך איתא במסכת ברכות (דף ס.) עה"פ פרשת ויצא (פרשה ל-כ"א) ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה, מאי ואחר, אמר רב, לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה י"ב שבטים עתידין לצאת מיצקב, ששה יצאו ממני וארבעה מן השפחות הרי עשרה, אם זה זכר לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות, מיד נהפכה לבת, שנאמר ותקרא את שמה דינה עיי"ש, ובתרגום יונתן עה"פ הנ"ל כתב, ושמייע מן קדם ה' צלותא דלאה ואיתחלפו עובריאי במעיהון והוה יתיב יוסף במעאה דרחל ודינה במעאה דלאה עכ"ל, וכ"כ שם המהרש"א בשם הפענח רזא עיי"ש, הרי דעיקר יצירת יוסף לא היתה אצל רחל כי אם אצל לאה, ואי אזלינן בתר עיקר היצירה, א"כ י"ל דכיון דיוסף נוצר בבטנה של לאה אינו נחשב כבכור לרחל, ואין ראוי ליתן לו משפט הבכורה.

אך זה תלוי אי אזלינן בתר היצירה או בתר הלידה, דאי אזלינן בתר הלידה, א"כ כיון דבפועל נולד יוסף לרחל, א"כ שפיר ראוי ליתן לו משפט הבכורה, ויעקב ס"ל דלא אזלינן בתר היצירה רק בתר הלידה, וזה תלוי אי אזלינן בתר מחשבה או בתר מעשה, דאי אזלינן בתר מחשבה אז היצירה העיקר, ואי אזלינן בתר מעשה אז הלידה העיקר.

ובזה יבואר, ביקש יעקב לישב בשלוה מכה הברכות שברכו אביו, דמהני מכירת הבכורה דב"נ קונה בפחות משה פרוטה, ואי דתקשי א"כ איך שמרו את השבת הרי ב"נ מוזהר שלא לשבות, וע"כ דקיימו מצות שבת במחשבה, ומינה דאזלינן בתר מחשבה, ואזלינן בתר היצירה, ולכן קפץ עליו רוגזו של יוסף, דכיון דיוסף נוצר בבטנה של לאה אינו נחשב כבכור לרחל, ואין ראוי ליתן לו משפט הבכורה ודו"ק.

ב) עוי"ל, דהנה מה שרצה יעקב לישב בשלוה הוא מחמת הברכות שברכו אביו יצחק, ולכאורה מוכח שמגיע ליעקב הברכות, מהא דכהו עיניו של יצחק לפני מותו, כדאיתא במדרש רבה בראשית (פרשה ס"ה-ח), רבי חנינא בר פפא פתח, רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאותיך וגו', א"ר חנינא כל פעולות ומחשבות שפעלת אלינו בשבילנו, למה כהו עיניו של יצחק, כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות עיי"ש.

אך בספר פלח הרימון (כללי הספר כלל שני) כתב וז"ל, שהיה מן הראוי שיהא יצחק נשחט ונשפך דמו, מפני שאיהו מגילגולא דאדם הראשון שנצטווה על אכילת עץ הדעת, כדכתיב כי ביום אכלך ממנו מות תמות וכו', וכשאכל מעץ הדעת גרם מיתה לכל העולם ושפך דמו של עולם, ושופך דם האדם באדם דמו ישפך לפיכך הוצרך למסור נפשו לטבח, ועל כן כהו עיניו דסומא חשוב כמת עיי"ש.

ולפי"ז אי אמרינן דאכילת עץ הדעת נחשב לאדם הראשון לחטא ונתחייב על כך, ומעתה י"ל דלכן כהו עיני יצחק, ולא

מקום כשורצים לומר שמים אומר טט), פת באפריקי שמים (נמי מקום וקורין לשמים פת), והקשו התוס' (ד"ה לטטפת) הא לא כתיב לטוטפות בוי"ו בין פ"א לתי"ו בכלהו, והו"ל רק שלש ולא ארבע, ותירצו דכיון דכתיב ולטוטפת, א"כ גורעין וי"ו דבריש התיבה ומוסיפין בסוף התיבה והו"ל כאלו כתיב לטטפות עיי"ש.

הרי מבואר מדבריהם דלמ"ד יש אם למסורת וילפינן ארבע פרשיות בתפילין מג' ולטטפת בהכרח דס"ל גורעין ומוסיפין ודורשין, משא"כ למ"ד יש אם למקרא ולא יליף ד' פרשיות מג' ולטטפת אלא טט בכתפי ופת באפריקי, לדידיה אין הכרח דדרשינן קרא באופן גורעין ומוסיפין ודורשין, ואפשר דלית ליה הך מילתא עכ"ד.

ובספר חלק שמעון ערך עריות (דף ע"ה) הביא מתיקוני זוהר על המשנה במסכת אבות (פרק ה' משנה ט"ז) כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים וז"ל, ודא מחלוקת לשם שמים כגון רחל ולא, דדא בעא לאתחברא בבעלה ודא בעא לאתחברא בבעלה, ונטיל לון יעקב וקשיר לון ביה לתרווייהו, בגין דהוה קא מחשבת לאה בלבה אם יעקב נטל לאחתי נטיל לי עשו חייבא, והכי קא חשיבת רחל כגוונא דא, בגין דא קוב"ה ייחב לון ליעקב תרווייהו ושזיב לון מההוא חייבא ואתחברו בצדיקא עכ"ל, נמצא שיש ליעקב תירוץ על נשיאת שתי אחיות מאחר שכל אחת רצתה לעשות רצון קונה ולהזדווג בצדיק ולא ברשע, והוי מחלוקת שהיא לשם שמים ונתקיימה בסופו ונטל יעקב את שתיהן, דמאי הוי להו למיעביד, ליבטלו מפו"ר ולא להנשא לעשו וגם לא ליעקב, לא תהו בראה אלא לשבת יצרה, וא"כ מחוייבין הם בפו"ר, ולעשו לא היה אפשר להו להנשא ולכן נשאם יעקב, ואע"ג דאין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך, אמנם בשביל מצוה רבה שאני כמ"ש התוס' במסכת שבת (דף ד') ד"ה וכי אומרים, ולכן היה מותר ליעקב לנשאם יחד השתי אחיות. וכל זה לא שייך אלא אי אמרינן שגם האשה חייבת בפו"ר, אבל אי האשה אינה חייבת בפו"ר אז יעקב שלא כדין עשה בנשיאת שתי אחיות, דלא הוי מצוה רבה אצלם מאחר שאינם מחוייבים, ואם יעקב נטל האחת היה להשנית להבטל ולא להנשא לא ליעקב ולא לעשו עכ"ד.

ואיתא במסכת יבמות (דף ס"ה), האיש מצווה על פו"ר אבל לא האשה, ר' יוחנן בן ברוקה אומר על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלקים ויאמר להם פרו ורבו, ואמרינן בגמרא מנא הני מילי (דנשים אינן מצויין), אמר ר' אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון אמר קרא ומלאו את הארץ וכבשוה, איש דרכו לכבש ואין אשה דרכה לכבש, אדרבה וכבשוה תרתי משמע, אמר רב נחמן בר יצחק וכבשה כתיב עיי"ש, ובספר דורש לציון (סוף דרוש י"א) כתב, דזה תליא אי ס"ל יש אם למקרא או למסורת, דלמ"ד יש אם למסורת אז נשים פטורות משום וכבשה כתיב, משא"כ למ"ד יש אם למקרא אז נשים חייבות בפו"ר, דהא קרינן וכבשוה והקרי תרתי משמע עיי"ש.

ובספר חוזה דוד על תהלים (דף קט"ז:) כתב, דיוסף חטא כמה שהביא דבה רעה אל אביהם, ואם תאמר ויבא כתיב דמשמע שהיה אמת כמש"כ רש"י בפרשת וישב (פרשה ל"ז-ב) עה"פ את דבתם רעה, כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו וכו' עיי"ש, ומה חטאו בזה, אלא שהיה לו להוכיחם בפירוש למה אתם מזלזלים בבני השפחות וכיוצא ולא להביא הדבר לאביהם, ואם תאמר שלהיותו קטן מכולם סבר שאסור להוכיח לגדולים ממנו, הלא כתיב הוכח תוכיח את עמיתך, ודרשינן במסכת בבא מציעא (דף ל"א) דאפילו תלמיד לרב יכול להוכיח דכתיב הוכח תוכיח מכל מקום, ולמה לא הוכיחם וסיפר לאביו ולכן חטא בזה, אמנם יוסף סבר דתלמיד לרב אינו יכול להוכיח ומה דכתיב הוכח תוכיח דברה תורה כלשון בני אדם עכ"ד, מבואר מזה דיוסף סבר דברה תורה כלשון בני אדם, והשבטים ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם.

ומעתה יבואר דברי המדרש, ביקש יעקב לישב בשלוה מכח הברכות שברכו אביו, דהברכות מגיע ליעקב דלכן כהו עיני יצחק, דאי"ל דכהו בשביל חטאו של אדה"ר, די"ל דאדה"ר לא חטא כיון שלא אכל כדי שביעה, וס"ל שתיה הוא בכלל אכילה, דלא דברה תורה כלשון בני אדם, וזה גרם לו רוגזו של יוסף, דהשבטים הוכיחו משיטת יעקב דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ולכן נחלקו על יוסף ודו"ק.

ג) עוי"ל, עפימש"כ בספר יציב פתגם (בפרשתן) הטעם דיעקב ביקש לישב בשלוה, לפימש"כ בספר צפנת פענח החדש ערך צדיקים (אופן י') לבאר הא דצדיק ורע לו, דכיון דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף, והכי נמי שכר המצוה אינה משתלמת אלא לבסוף דהיינו אחר מיתה עיי"ש באריכות, וכיון דיעקב אבינו לא מת כדאיתא במסכת תענית (דף ה'), לכן ביקש לישב בשלוה דיקבל שכר מצוה בהאי עלמא, דלא שייך לגביה לומר דאינה משתלמת אלא לבסוף עכ"ד.

ובספר נחלת יעקב (פרשת וחי אות ט) כתב, דחז"ל למדו הא דיעקב אבינו לא מת, מדכתיב תתן אמת ליעקב, וגורעין ומוסיפין ודורשין, גורעין הלמ"ד מן ליעקב ומוסיפין לתיבת אמת והוא לא מת יעקב עיי"ש.

ובספר יושב אהלים פרשת בלק (ד"ה ועוד זאת) הביא מה דאיתא במסכת בבא בתרא (דף ק"א:) דהבעל יורש את אשתו, שנאמר ונתתם את נחלתו לשארו, וגורעין ומוסיפין ודורשין, דגורעין למ"ד דלשארו וי"ו דנחלתו וקרינן נחלת שארו לו עיי"ש, וכתב דהא דאמרינן גורעין ומוסיפין ודורשין אתיא אליבא מאן דס"ל יש אם למסורת, דאיתא במסכת סנהדרין (דף ד'), דר' ישמעאל ור' עקיבא פליגי אי יש אם למקרא או יש אם למסורת, מהא דתניא, לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ארבע דברי ר' ישמעאל, ר' עקיבא אומר אינו צריך, טט בכתפי שמים (כתפי שם

מהני ביטול ברוב, [ועיין בספר פרשת דרכים (דרוש א') שהביא בשם המזרחי, דאכלו בשר מבית השחיטה בעודה מפרכסת, דסברי דיש להם דין ישראל דבשחיטה תליא מיתה, ומיד כשנשחטה הותרה כדאיתא במסכת חולין (דף ל"ג) ויוסף סבר דדינים כב"נ דבמיתה תליא מילתא, ובעודה מפרכסת הו"ל אבר מן החי עיי"ש].

והבאנו מש"כ המפ' כתבו דלכן ביקש יעקב לישב בשלוח בעוה"ז מברכות שברכו אביו, ומן הדין היה ראוי יעקב לקבל הברכות, שהרי לו משפט הבכורה אשר קנהו מעשו ומסרה לו מדעתו.

ובספר דרשות הר"ן (דרוש השני) הקשה על עצם מכירת הבכורה, איך חל המכירה בעד נזיד עדשים, והא הוי אונאה בשיעור ביטול מקח, דעל כל פנים השררה שיש בבכורה שוה הרבה יותר מנזיד עדשים עיי"ש, וכן העיר האלשיך הקדוש (פרשת תולדות) עיי"ש, ועיין בהגדה חלוקא דרבנן כתנת פסים (דף קע"ד הגרמ"ח) עיי"ש.

ובספר צפנת פענח החדש ערך בכורה (אופן ב') כתב לתרץ, שאין כאן טענת אונאה, דהלא קיי"ל בחו"מ (סי' רכ"ז סכ"ו) דאין אונאה לעכו"ם עיי"ש, ועשיו דינו כעכו"ם עכ"ד.

אך יש להעיר, לפימש"כ המנחת חינוך (מצוה של"ז אות ד') דמעכו"ם לעכו"ם יש אונאה, וחייב עליו מיתה כי הוא בכלל גזל או דינין שנצטוו עליהן עיי"ש, ומעתה אי נימא דלאבותינו היה להם קודם מתן תורה דין בן נח, הדקל"ד היאך מהני מכירת הבכורה, הלא מעכו"ם לעכו"ם יש אונאה, ועכצ"ל דיעקב ס"ל דדינים כישראל, וישראל מעכו"ם ליכא דין אונאה.

ומעתה יבואר, ביקש יעקב לישב בשלוח, דהברכות שייכות לו כיון דקנה הבכורה מעשיו, ואין לעשיו טענת אונאה, כיון דיעקב היה לו דין ישראל וישראל מעכו"ם ליכא דין אונאה, וכיון דהיה להם דין ישראל שפיר מהני ביטול ברוב, וכיון דהשבטים אכלו על ידי ביטול ברוב ליכא איסור אבר מן החי, ולכן קפץ עליו רוגזו של יוסף ודר"ק.

ה) עוי"ל, דהנה מה שרצה יעקב לישב בשלוח הוא מחמת הברכות שברכו אביו יצחק, ולכאורה מוכח שמגיע ליעקב הברכות, מהא דכהו עיניו של יצחק לפני מותו, אך בספר פלח הרימון (כללי הספר כלל שני) כתב וז"ל, שהיה מן הראוי שיהא יצחק נשחט ונשפך דמו, מפני שאיהו מגילגולא דאדם הראשון שנצטווה על אכילת עץ הדעת, כדכתיב כי ביום אכלך ממנו מות תמות וכו', וכשאכל מעץ הדעת גרם מיתה לכל העולם ושפך דמו של עולם, ושופך דם האדם באדם דמו ישפך לפיכך הוצרך למסור נפשו לטבח, ועל כן כהו עיניו דסומא חשוב כמת עיי"ש.

ובפרשת שופטים (פרשה י"ז-ט"ו) כתוב, מקרב אחיך תשים עליך מלך וגו', ודרשו מזה חז"ל במסכת ב"ק (דף פ"ח) מקרב אחיך ממובחר שבאחיך עיי"ש, ובשלה"ק כתב דלפי"ז לכאורה אין מן הראוי שיהיה יוסף מלך, שהרי יוסף נולד מביאה אסורה, כיון שיעקב חטא במה שנשא שתי אחיות, ורחל היתה השניה, ונמצא שביאת רחל היה באיסור, ומי שנולד מביאה אסורה אינו נקרא ממיוחסין שבאחיך ולכן אין מן הראוי שיהיה יוסף מלך עכ"ד, וזה היה טענת השבטים על יוסף על מה שאמר על עצמו שיהיה מלך, דאין מן הראוי שיהיה מלך.

ומעתה יבואר דברי המדרש, ביקש יעקב לישב בשלוח, משום דיעקב לא מת ורצה לקבל שכר בעוה"ז, ומגלן דלא מת, משום דס"ל גורעין ומוסיפין ודורשין, ומעתה ס"ל יש אם למסורת, ונשים פטורות ממצות פו"ר, ויעקב שלא כדוין עשה בנשיאת שתי אחיות, דלא הוי מצוה רבה אצלם מאחר שאינם מחוייבים, ואם יעקב נטל האחת היה להשנית להבטל ולא להנשא לא ליעקב ולא לעשו, ומעתה יוסף לא הוה ממובחר שבאחיך ואינו ראוי להיות מלך, ולכן קפץ עליו רוגזו של יוסף, שרצה לשלוט על אחיו שלא כדוין ודר"ק.

ד) עוי"ל, דאיתא במד"ר בראשית (פ"ד-ו) עה"פ ויבא יוסף את דבתם רעה, מה אמר, ר' מאיר אומר חשודין הן בניך על אבר מן החי וכו' עיי"ש, והקשו המפ' ממ"נ אם היה אמת שאכלו אבר מן החי, יוקשה על השבטים היתכן שיעברו בשאט נפש על איסור אבר מן החי דהוא מז' מצות שב"נ נצטוו עליהם, ואם לא היה אמת הדבר, היתכן דיוסף הצדיק יוציא חלילה שקר מפיו ויוציא שם רע על אחיו.

ובספר פרדס יוסף בפרשתן (דף רס"ח ע"ה) כ' לתרץ, די"ל שעירבו האבר מן החי ברוב, דמדאורייתא בטל חד בתרי כמוש"כ הרא"ש חולין (פ"ו סי' ל"ה) ורק מדרבנן לא בטיל, וכיון דמדאורייתא שרי לכן אכלו ע"י ביטול, ואף שמדרבנן אסור לא חששו לקיים מצות דרבנן, וכמ"ש החיד"א דאף דאיתא בגמ' מס' יומא (דף כ"ח:) שהאבות קיימו כל התורה אפילו עירוב תבשילין עיי"ש, אף שעירוב תבשילין הוא מדרבנן, מ"מ על שאר מצות דרבנן לא חששו, ובפרט לגירסת הרשב"א דגריס בגמ' אפילו עירוב תחומין שהוא איסור דאורייתא, א"כ בודאי י"ל שעל שום איסור דרבנן לא חששו, ולכן א"ש מה שאכלו אבר מן החי ע"י ביטול ברוב, כיון דמדאורייתא שרי עכ"ד, וכ"כ בספר בנין דוד פרשת מקץ (אות ס').

ונודע מה שכתב הפרמ"ג (י"ד סי' ס"ב מ"ז סק"א) ובשער התערובות (פ"א חקירה ג') דבבן נח לא מהני ביטול ברוב, דאחרי רבים להטות בישראל נאמרה ולא בבן נח עיי"ש, ובה פליגי יוסף והשבטים, דיוסף ס"ל דדינים כב"נ, ובב"נ לא מהני ביטול ברוב, ולכן אמר דאוכלים אבר מן החי, והשבטים ס"ל דדינים כישראל, ושפיר

וכתב בספר אשד הנחלים (ערכי נחל דף ק"ג), דאעפ"י שלא אכלו ממש מ"מ כיון שנראין כאוכלין היה בכך פגם משום מראית העין, כמבואר ב"יור"ד (ס"פ פ"ו ס"ג), דאסור לאכול חלב שקדים עם בשר משום מראית העין אא"כ מניח אצל החלב שקדים, ולכן כיון שנראו כאוכלין נדחו מקבלת התורה עיי"ש.

ובספר שדי חמד (מפרכת ח' כלל נ"ג) הביא דנחלקו קמאי אי ענין חשד הוא מה"ת, והביאו מהא דאיתא במסכת שבת (דף כ"ג) מנא תימרא דחיישינן לחשדא, דתניא אמר ר' שמעון בשביל ד' דברים אמרה תורה להניח פאה בסוף שדהו וכו' ומפני חשד, והיינו שהעוברים ושבים לא יהא אומרים שלא הניח פאה, הרי דמן התורה חיישינן לחשדא עיי"ש, ובתורת כהנים פרשת קדושים (פ"א-ג) הביא נמי הך ברייתא זו"ל, וכן היה ר' שמעון אומר בשביל ד' דברים אמרו לא יתן אדם פאה אלא בסוף שדהו וכו', ומפני מראית העין וכו', כיצד, שלא יהיו העוברים והשבים אומרים ראו היאך קצר איש פלוני את שדהו ולא הניח פאה לעניים וכו' עיי"ש, וכתב הראב"ד וכן כתב הר"ש משאנץ, דר' שמעון לשיטתו דס"ל דדרשינן טעמא דקרא ומשו"ה קדריש הני טעמא למצות פאה, ועיין במג"א (ס"ו רמ"ד סק"ו וסק"ח) דענין חשד ומראית עין שוין זה לזה לענין רבים עיי"ש, ולפי"ז י"ל דזה אי חיישינן לחשדא תליא אי דרשינן טעמא דקרא, דאי דרשינן טעמא דקרא אז י"ל דלכן אמרה תורה ליתן פאה בסוף שדהו מפני מראית עין וחשד, משא"כ אי לא דרשינן טעמא דקרא אז אמרינן דמה"ת לא חיישינן לחשדא ומראית עין.

ובפרשת שופטים (פרשה י"ז-ט"ו) כתוב, מקרב אחיך תשים עליך מלך וגו', ודרשו מזה חז"ל מקרב אחיך ממיוחסין שבאחיך, ובשלה"ק כתב דלפי"ז לכאורה אין מן הראוי שיהיה יוסף מלך, שהרי יוסף נולד מביאה אסורה, כיון שיעקב חטא במה שנשא ב' אחיות, ורחל היתה השניה, ונמצא שביאת רחל ה' באיסור, ומי שנולד מביאה אסורה אינו נקרא ממיוחסין שבאחיך ולכן אין מן הראוי שיהיה יוסף מלך עכ"ד, וזה היה טענת השבטים על יוסף על מה שאמר על עצמו שיהיה מלך, דאין מן הראוי שיהיה מלך.

ונודע קושית העולם דהיאך נשא יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות קיימו כל התורה עד שלא ניתנה, ובספר כסף נבחר (פרשת וישלח) ד"ה איתא בצרור המור כתב ליישב, עפ"י מש"כ הרמב"ן בפרשת אחרי (פרשה י"ח-י"ח) עה"פ ואשה אל אחותה לא תקח לצרור וגו' זו"ל, ובכאן יפרש הכתוב טעם האיסור, יאמר שאינו ראוי שתקח אשה אל אחותה לצרור אותן זו לזו, כי הן ראויות שתהיינה אוהבות זו את זו לא שתהיינה צרות עכ"ל, ולפי"ז י"ל דהיכא דליכא לצרור שאינה צרה לחברתה שרי, וא"כ אצל רחל ולא היה שום חשש שיהיו צרות זו לזו, שהרי רחל עצמה מסרה הסימנים ללאה כדאיתא במסכת מגילה (דף י"ג) ובודאי שלא היתה שואה ביניהם, וליכא לצרור לגבייהו, ובכה"ג שרי גם ב' אחיות עיי"ש.

אך י"ל דיעקב ס"ל דאכילת עץ הדעת לא היה חטא, דכבר נתחבטו בה כל חכמי לב לבאר התמיה הנשגבה על אדם הראשון יציר כפיו של הקב"ה, שנצטווה על מצוה קלה אחת בלבד, מפרי העץ אשר בתוך הגן לא תאכלו, והיתכן שלא עמד בה ועבר על מאמר פי ה' ואכל מעץ הדעת.

ובהואיל משה שנת תשע"ז (אות ק"ב) הבאנו מה שאמר לי ידידי הרה"ח מוהר"ר שלמה יעקב געלבמאן ע"ה בשם הרה"ק ר' שמעון מלעלוב זי"ע, דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח) דכשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו וכו' מה אנוש כי תזכרנו וגו' תנה הודך על השמים וכו' אך משה אמר להם כלום יצה"ר יש לכם וכו' עיי"ש, וכתבו המפרשים דטענתם היתה שהתורה נתתן להם מכת דינא דבר מצרא דכיון דהשראת השכינה הוא בגבהי מרומים ע"כ יש להם דין מצרנים וזוכים בהתורה עפ"י שורת הדין, [עייין בבנ"י במאמרים לחג השבועות (מ"ב אות י"ט)].

והטעם דלא קבלו המלאכים את התורה, משום שאין להמלאכים יצר הרע, והיצה"ר בא לו לאדה"ר כשאכל מעץ הדעת כמש"כ רשיז"ל (פרשה ב-כ"ה) עה"פ ולא יתבששו זו"ל, שלא היו יודעים דרך צניעות להבחין בין טוב לרע ואעפ"י שנתנה בו דעה לקרות שמות לא נתן בו יצר הרע עד אכלו מן העץ ונכנס בו יצר הרע וידע מה בין טוב לרע עכ"ל, ולכן אכל מעץ הדעת כדי שעיי"ז יקבלו ישראל את התורה ולא המלאכים עכ"ד.

ואיתא במד"ר שמות (פ' כ"ח-א), באותה שעה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישינן הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש, ובמדרש שוחר טוב (מזמור ח') איתא, כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל, התחילו המלאכים מדיינין ואומרים לפניו מה אנוש כי תזכרנו, ואמרו לפניו אישורך שתתן תורה בשמים וכו', וכשעלה משה לקבל פעם שניה את הלוחות, אמרו מלאכי השרת, והלא אתמול עברו עליה שכתבת בה לא יהיה לך אלהים אחרים, אמר להם הקב"ה בכל שעה קטיגטין ביני ובין ישראל, והלא אתם כשירדתם אצל אברהם אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח תמאה וחלב ובן הבקר, ותינוק שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת לו פת ובשר וגבינה, והוא אומר לה היום למדני רבי לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש, הרי דהמלאכים נדחו מקבלת התורה מפני שאכלו בשר בחלב אצל אברהם אבינו ע"ה.

ולכאורה יש להעיר, דאיתא במסכת בבא מציעא (דף פ"ו-ג), אמר ר' תנחום בר חנילאי, לעולם אל ישנה אדם מן המנהג, שהרי משה עלה למרום ולא אכל לחם, מלאכי השרת ירדו למטה ואכלו לחם, ואכלו סלקא דעתך, אלא אימא נראו כמי שאכלו ושתו עיי"ש, ולפי"ז דלא אכלו בשר בחלב למה נדחו מקבלת התורה.

ולכאורה יש להעיר, לפי"מ שכתב בשו"ת אמרי כהן (ס"ו כ"ג) לחדש דקודם מתן תורה היה אסור אבר מן החי בהנאה, לפי"מ שכתב המנחת חינוך (מצוה י"ד אות ח) דלבני נח מהראוי שיתוסר אבר מן החי בהנאה גם כן, כיון דקיי"ל כר' אבהו במסכת פסחים (דף כ"א) דכל מקום שנאמר לא תאכל גם איסור הנאה במשמע, א"כ ה"ה באיסור אבר מן החי דבני נח מוזהר עליו, אסור בהנאה ג"כ עליו, ואף דבמסכת פסחים (דף כ"ב) אמרינן דאבר מן החי מותר בהנאה משום דאיתקש לדם, מ"מ אצל ב"נ לא שייך ההיקש, די"ג מדות לא שייך אצלם, אך באמת מותר לבני נח מכח מי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור, וכיון דלישראל מותר בהנאה שרי גם לבני נח, עכ"ד המנ"ח.

אך לדברי המהר"ש יפה מובא בפרשת דרכים (דוך האתרים דרוש א) דאף למאן דס"ל מי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור, זהו דוקא לאחר שכבר הותר לישראל, ליכא למימר דלבני נח יהיה אסור, אבל מעיקרא קודם מתן תורה דלא הותר עוד לישראל, שפיר היה אסור לבני נח עיי"ש, ובספר שושנת העמקים (כלל ט"ז).

נמצא לפי"ז דקודם מתן תורה היה אסור אבר מן החי בהנאה, כיון דעיקר היתר הנאה הוא משום מי איכא מידי וכו' לפי"ד המנ"ח הנ"ל, א"כ קודם מתן תורה דלא שייך מי איכא מידי, שפיר י"ל דהיה אסור אבר מן החי בהנאה לב"נ וכו' עיי"ש.

ולפמש"כ בחו"ד (סי' צ"ט סק"ח), ובספר ישועות יעקב (תאו"ח סי' תרע"ז), ובשו"ת מהרש"ם (ת"א סי' קל"ז), דבאיסורי הנאה לכו"ע אין מבטלין איסור לכתחלה מה"ת, דמה שנהנה מהביטול הוי כנהנה מאיסור הנאה עיי"ש, א"כ הדקל"ד איך אכלו השבטים אבר מן החי, דאי"ל דאכלו ע"י ביטול וס"ל דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא רק מדרבנן, דהא כיון דאבר מן החי קודם מ"ת היה אסור בהנאה לב"נ, ובאיסורי הנאה כו"ע מודים דאין מבטלין איסור לכתחלה מה"ת.

ובשו"ת אבני ציון (ח"ג סי' ע"ה אות א') כתב, דמ"ש החו"ד דבאיסורי הנאה לכו"ע אין מבטלין לכתחלה מה"ת, תליא בפלוגתא אי מצות ליהנות נתנו או לאו ליהנות נתנו, דאיתא במסכת יבמות (דף ק"ג) חלצה בסנדל של עכו"ם ושל משמשי עכו"ם חליצתה כשרה, ופירש"י משום דלאו לשריפה קיימי דאית ליה תקנתא בביטול, ואי משום דאסור בהנאה, חליצה לאו הנאה הוא דמצות לאו ליהנות נתנו עיי"ש, ולכאורה קשה הא אית לה הנאה דמותרת עיי"ז לינשא, ותי' הרשב"א והרמב"ן שם דכיון דגם מקודם היתה יכולה לינשא ורק האיסור היה מעכב עליה, נמצא שכל הנאתה הוא רק מה שיכולה עכשיו להינשא מבלי שתעבור על איסור, וזה חשוב ג"כ רק כהנאת מצוה דל"ה הנאה דמללה"נ עיי"ש.

וכתב בספר יושב אהלים (פ' מקץ ופ' משפטים), דזהו רק למאן דס"ל דרשינן טעמא דקרא, אז יש לומר דהטעם דאסרה תורה שתי אחיות הוא משום שלא יהיו צרות זו לזו, והיכא דלא שייך הטעם לא שייך האיסור, משא"כ למאן דס"ל דלא דרשינן טעמא דקרא, אין לחלק וגם היכא שיי"ל דאזהבות זו את זו, ג"כ יש איסור דבי אחיות עיי"ש.

ומעתה מבואר, ביקש יעקב לישב בשלוה כי גברו ברכות אביו, דסבר דבשביל זה כהו עיניו ולא מחמת חטא עץ הדעת, דאדה"ר יש לו אמתלא דלכן אכל כרי שבני ישראל יקבלו את התורה ולא המלאכים, דאי"ל דבלא"ה לא יקבלו את התורה משום שאכלו בשר בחלב אצל אברהם, דז"א דהרי לא אכלו אלא נראין כאוכלין, וס"ל דלא חיישינן לחשדא, דס"ל לא דרשינן טעמא דקרא, ונמצא לפי"ז שאין מזה היתר על מה שיעקב נשא השתי אחיות, ויוסף אינו ראוי להיות מלך, ונמצא דמזה שביקש לישב בלשונה נתגלגל הדבר אשר קפץ עליו רוגזו של יוסף ודו"ק.

ו עוי"ל, דבס' בנין דוד (אות ח) כתב, דלכן ביקש יעקב לישב בשלוה, דסבר דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, א"כ עפ"י דין לא מגיע לו שלוה בשביל מצות כיבוד, ע"כ ביקש מצד הרחמים עיי"ש.

והנה הריטב"א בר"ה (דף כ"ח) ובסוכה (דף ל"א) ובר"ן (שם) במשנה דלולב הגזול הקשו, אהא דאמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו, הלא יש לו שכר מצוה, וכן הקשה הרשב"א בסוכה (שם), ותירץ, דלא הוי רק גרם הנאה, וכתב בשו"ת בית יצחק חאו"ח (סי' נ"ו אור"ח) משום דבאמת לא מצאנו מצללה"נ רק באותן מצות שאין אדם אוכל פירותיהם בעוה"ז, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא כמבואר בקידושין (דף ל"ט), ובאיסורי הנאה אסור רק הנאת הגוף בעוה"ז, ולא הנאת הנפש לעוה"ב עכ"ד, וכ"כ בספר החיים הל' ר"ה (סי' תקפ"ז) עיי"ש.

ואיתא במד"ר בראשית (פ"ד-ד) עה"פ ויבא יוסף את דבתם רעה, מה אמר, ר' מאיר אומר חשודין הן בניך על אבר מן החי וכו' עיי"ש, והקשו המפ' ממ"נ אם היה אמת שאכלו אבר מן החי, יוקשה על השבטים היתכן שיעברו בשאט נפש על איסור אבר מן החי דהוא מזו מצות שב"נ נצטוו עליהם, ואם לא היה אמת הדבר, היתכן דיוסף הצדיק יוציא חלילה שקר מפיו ויוציא שם רע על אחיו.

והבאנו מש"כ בפרדס יוסף (פ' וישב דף רס"ח ע"ד) לתרץ, די"ל שעירבו האבר מן החי ברוב, דמדאורייתא בטל חד בתרי כמוש"כ הרא"ש חולין (פ"ז סי' ל"ה) ורק מדרבנן לא בטיל, וכיון דמדאורייתא שרי לכן אכלו ע"י ביטול, ואף שמדרבנן אסור לא חששו לקיים מצות דרבנן עכ"ד, וכ"כ בבנין דוד פ' מקץ (אות ט"ג).

קבוע וכדבר שלבל"ע, שהרי עדיין היה תלוי ועומד בקבלת ישראל את התורה, ולכן באותו הזמן אהני קנין גם בדבר שלא בא לעולם, שהרי כל היקום לא היה קבוע וקיימי עכ"ד.

אמנם זה א"ש רק אי דרשינן מיום הששי להא דתנאי התנה הקב"ה עם מעשי בראשית וכו', והיינו משום דכל קיום העולם תליא בקבלת התורה, דלכך לפני קבלת התורה לא נתבססה הארץ עדיין.

אך הא מילתא תליא בפלוגתא התנאים בפירוש הכתוב אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, דבמסכת נדרים (דף ל"א) איתא, גדולה מילה שאלמלא היא לא ברא הקב"ה את עולמו, שנאמר כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת, ובגמ' (דף ל"ב) איתא ופליגא אדר' אלעזר, דאמר ר' אלעזר, גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת עיי"ש, וא"כ לתנא דמתניתין דס"ל דקיום העולם הוא בזכות המילה, י"ל דמשעה שניתנה מצות מילה לאברהם אבינו ולזרעו אחריו כבר נתבסס העולם על תיקונו, שהרי קיום העולם הוא בגין מצות מילה, ולפי"ז יבואר דבהא נחלקו עשוי ויעקב, דעשוי ס"ל דקיום העולם הוא בזכות מילה, ולכן משניתנה מצות מילה לאברהם כבר נתבסס קיום העולם ושוב לא מהני קנין בדבר שלא בא לעולם וממילא דלא חלה מכירת הבכורה, אבל יעקב ס"ל דקיום העולם הוא בזכות התורה ולכן כל זמן שלא ניתנה התורה שפיר מועיל קנין אף בדבר שלא בא לעולם ולכן הוי הברכות שלו.

אמנם זה דאמרינן דהקרא קאי על מצות מילה הוא רק להמ"ד דמילה שלא בזמנו נוהג בין ביום ובין בלילה, אז י"ל דהקרא אם לא בריתי יומם ולילה קאי על מצות מילה, משא"כ למ"ד דמילה שלא בזמנו אינו נוהג אלא ביום, לא שייך לומר דאם לא בריתי יומם ולילה קאי אמצות מילה, כין שאינו נוהג בשום פעם בלילה רק ביום ועיי"ש בתוי"ט, ולפי"ז למ"ד דמילה שלב"ז אינו נוהג אלא ביום א"א למידרש קרא על מצות מילה, ועכצ"ל דדריש ליה על התורה וכו' אלעזר.

ולכאורה יש להוכיח כמ"ד דמילה שלב"ז נוהג בין ביום ובין בלילה, דאיתא במסכת קידושין (דף כ"ט), האב חייב בכנו למולו ולא האם, וילפינן לה מדכתיב גבי מילה וימל אברהם את יצחק בנו כאשר צוה אותו אלהים, ודרשינן אותו ולא אותה, ומכאן דנשים פטורות ממ"ע דמילה, והקשו בתוס' למ"ל קרא, תיפ"ל דבלא"ה פטורין דמצ"ע שהז"ג הוא, דנימול בשמיני ללידתו, ותירצו דכיון דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק, לאו זמן גרמא הוא, וא"ת אכתי מ"ע שהז"ג הוא דאין מלין אלא ביום, וי"ל דאתיא כמ"ד דמילה שלא בזמנה נוהגת בין ביום ובין בלילה עיי"ש, מוכח מזה דמילה שלב"ז נוהג גם בלילה, ושפיר י"ל דהקרא דאם לא בריתי וגו' קאי על מצות מילה.

ולפי"ז י"ל דה"ה במבטל איסור, לא חשיב נהנה במה שיכול לאכול ע"י הביטול, כיון דגם לפני הביטול היה יכול לאכול, ורק דאז היה עובר על איסור, ועכשיו ע"י הביטול יכול לאכול בהיתר, ונמצא שכל מה שהרויח ע"י הביטול הוא רק שיכול לאכול בהיתר, וזה חשיב רק כהנאת מצוה דמללה"נ, וא"כ אין הכרח לומר דבאיסורי הנאה לכו"ע אין מבטלין, כיון די"ל דזה לא חשוב הנאה, משא"כ למ"ד מצות ליהנות ניתנו והנאת מצוה חשיבא הנאה, א"כ ודאי דמה שיכול לאכול ע"י ביטול חשיב כנהנה מהאיסור, ולכן ודאי דלכו"ע אין מבטלין איסורי הנאה מה"ת עכ"ד האבני ציון עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דיוסף והשבטים פליגי אי מצות ליהנות ניתנו או לאו ליהנות ניתנו, דיוסף ס"ל מצות ליהנות ניתנו, ולפי"ז אסור לבטל איסורי הנאה מה"ת, דהלא נהנה במה שמבטלו ונתרבה ההיתר, ולכן הוציא דבה עליהם שאוכלים אבר מן החי, והשבטים ס"ל מצות לאו ליהנות ניתנו, ולפי"ז באיסורי הנאה נמי אמרינן דמותר לבטל לכתחלה, ולכן אכלו אבר מן החי ע"י ביטול ברוב.

ובזה יבואר, דיעקב ביקש לישב בשלוה, דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולפי"ז ס"ל מצות לאו ליהנות ניתנו, וזה גרם לו רוגזו של יוסף, דכיון דס"ל מצות לאו ליהנות ניתנו, א"כ באיסורי הנאה מותר לבטל לכתחילה, ולפי"ז לא אכלו השבטים אבר מן החי, כיון דאכלו על ידי ביטול ברוב ודו"ק.

ז) עוי"ל, דהבאנו מש"כ המפ' כתבו דלכך ביקש יעקב לישב בשלוה בעוה"ז מברכות שברכו אביו, ומן הדין היה ראוי יעקב לקבל הברכות, שהרי לו משפט הבכורה אשר קנהו מעשו ומסרה לו מדעתו.

ונודע מה שהקשה בשו"ת הריב"ש (סי' שכ"ח) דהיאך קנה יעקב הבכורה מעשיו, הרי הוי דבר שלא בא לעולם שהרי יצחק היה אז חי, ותירץ דקודם מתן תורה שפיר היה מועיל קנין אף בדבר שלא בא לעולם עכ"ד.

ובטעמא דהך מילתא דקודם מ"ת מהני קנין בדבר שלא בא לעולם, כתב בספר ישועות מלכו (פרשת תולדות), דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח), אמר ר"ש בן לקיש, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי (ה"א יתירה למה לי), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשי בראשית ואמר אם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו, אמר חזקיה מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה עיי"ש, ומבואר מזה שכל עוד שלא קיבלו ישראל את התורה בסיני לא נתבסס כל הבריאה ועמודי שמים ירופפו ונתייראו שמא לא יתקיים העולם, וא"כ עד מתן תורה כל מהות הבריאה היה כדבר שאינו

ובספר שפתי מהר"ש עה"ת (פ' ויגש) כתב לבאר המחלוקת דיוסף והשבטים, דלכאורה קשה היאך אכלו האבות בשר ע"י זביחה, ולא חשו שמא במקום נקב קשחית, ואי"ל משום דאזלי בתר רוב, הא בב"נ אין הולכין אחר הרוב, אך י"ל דאכלי אף דלא אזלינן בתר רוב דל"ה טפי מספק ולשיטת הרמב"ם ספיקא דאורייתא לקולא, ובזה היו מחולקין יוסף והשבטים, דהשבטים סברו ספיקא לקולא ולכן אכלו בשר, ויוסף סבר דספיקא לחומרא ולכן הוציא עליהם דיבה שאוכלים אבמה"ת, משום דאף ע"י זביחה אסור להם דשמא במקום נקב קשחית ובב"נ לא אזלינן בתר רוב עכ"ד.

ומעתה יבואר, ביקש יעקב לישב בשלוה, דהברכות שייכות לו כיון דקנה הבכורה מעשיו, דשפיר מהני המכירה כיון דקודם מתן תורה מהני קנין אף בדבר שלא בא לעולם, דקרא אם לא בריית יומם וליילה קאי על תורה, ומינה דמילה שלא בזמנה אינו נוהג אלא ביום, ותקשי קושית התוס' למ"ל קרא דנשים פטורות ממ"ע דמילה תיפ"ל דהיא מצות עשה שהז"ג, ועכצ"ל דמילה הוא כקדשים ובקדשים י"ל דנשים חייבות אף במצות עשה שהז"ג, ומינה דס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין, וספיקא דאורייתא לקולא, ושפיר אכלו השבטים בשר, ולכן קפץ עליו רוגזו של יוסף ודו"ק.

ח) עוי"ל, עפ"מש"כ בספר פרשת דרכים (דרוש א) בשם המזרחי, דאכלו בשר מבית השחיטה בעודה מפרכסת עיי"ש, ובספר ישמח משה (בפרשת) ד"ה וישמע ראובן כתב, דהשבטים היו אוכלים בשר עוף עיי"ש, ולפי"ז י"ל דהשבטים שחטו עוף ואכלו מבשרה בעודה מפרכסת, וקמפלגי בזה, דהשבטים ס"ל יש שחיטה לעוף מן התורה, ולכן מיד כשנשחטה הותרה עיין במסכת חולין (דף ל"ג), ויוסף סבר אין שחיטה לעוף מן התורה, ובמיתה תליא מילתא, ולכן אמר דהם אוכלים אבר מן החי.

ובספר יד אבי שלום (פרשת מסעי) כתב, דזה אי גדול מי שאינו מצווה ועושה או מי שמצווה ועושה, תליא אי יש שחיטה לעוף מה"ת או אין שחיטה לעוף מה"ת, דאיתא במסכת סוטה (דף כ"ג), אם יש לה זכות היתה תולה לה, יש זכות תולה שנה אחת, יש זכות תולה ב' שנים, יש זכות תולה ג' שנים, ופריך הגמ' (דף כ"א), זכות דמאי, אילימא זכות תורה, הא אינה מצווה ועושה, אלא זכות דמצוה, זכות דמצוה מי מגנא כולי האי וכו', ומשני רבינא לעולם זכות תורה, ודקאמרת אינה מצווה ועושה, נהי דפקודי לא מפקדא, באגרא דמקרינן ומתניין בנייהו (שטורחות על בניהן להביאן לבית הספר לקרות מקרא ולשנות משנה) ונטרן להו לגברייהו (וממתנות לבעליהן שיוצאין לעיר אחרת ללמוד תורה) עד דאתו מבי מדרשא מי לא פלגאן בהדייהו עיי"ש, ולהאי תירוצא דתורה אינה מגנת עלה משום דאינה מצווה ועושה, עכצ"ל דהא דמהני לה זכות דמקרינן ומתניין בנייהו, משום דבזה שפיר מצווה ועושה משום דאשה מצווה בחינוך בנה.

אמנם בס' נחלת יעקב יהושע (ל"א) כתב לתרץ קושית התוס', לפי"מ"ש בספר מעיין החכמה לתרץ קושית התוס' בקידושין (ל"ב) ד"ה הקבלות, למ"ל קראי למעט נשים מסמיכה ושאר עבודות בקדשים, תיפ"ל דהו"ל מעשהז"ג דהרי כל העבודות אינן אלא ביום דכתיב ביום צוותו עכ"ק, וכתב לחדש די"ל דבקדשים אמרינן דנשים חייבות אף דהוי מ"ע שהז"ג, לפי"מ דמסקינן בקדושין (ל"ה) דהא דנשים פטורות במעשהז"ג ילפינן מתפילין, דהוקשה כה"ת כולה לתפילין ותפילין איתקש לת"ת, ואיתא בובחים (מ"ט:): דבקדשים דבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש עיי"ש, ולפי"ז אין לנו לימוד בקדשים דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג, ושוב י"ל דבקדשים נשים חייבות במצ"ע שהז"ג, ולכן איצטריך קרא בהדיא למעט נשים מעבודות הקדשים, דמשום טעמא דמעשהז"ג לא הוי פטרינן להו עיי"ש, ולפי"מ"ש הרבינו בחיי דמצות מילה הוא כענין קרבן, ולפי"ז י"ל דהמ"ד דס"ל דמילה שלא בזמנה אינה נוהגת אלא ביום, ס"ל משום דדמי לקרבן ובקרבן כתיב ביום צוותו, ביום זבחו, דאינו אלא ביום, וכיון דהוי כקדשים, שוב אמרינן דנשים חייבות אף דהוי מ"ע שהז"ג, ולכן צריכין קרא דאותו דנשים פטורות ממ"ע דמילה עכ"ד.

אמנם מש"כ המעיין החכמה דבקדשים נשים חייבות במ"ע שהז"ג, איתא רק להך מ"ד דיליף הא דנשים פטורות ממ"ע שהז"ג מדהוקשה כל התורה כולה לתפילין ותפילין לת"ת וכמבואר במסכת קידושין (דף ל"ה) דזהו להמ"ד דס"ל דשני כתובים הבכ"א מלמדין והו"ל למילף ממצה והקהל דנשים חייבות, ולכן איצטריך למילף מהיקשא דכה"ת לתפילין ולדידיה י"ל דבמ"ע דקדשים שפיר חייבות, משום דגבי קדשים קיי"ל דדבר הלמד בהיקש אינו חוזר ומלמד בהיקש, אך להמ"ד דשני כתובים הבכ"א אין מלמדין, וילפינן לפטור נשים ממ"ע שהז"ג ממצה והקהל, אין שום טעם לחלק דבמ"ע דקדשים נימא דנשים חייבות במ"ע שהז"ג עיי"ש במעיין החכמה.

וידוע פלוגתת הראשונים אי ספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא או לקולא, דהרמב"ם ס"ל דאזלינן לקולא, והרשב"א ס"ל דאזלינן לחומרא, וכתב הרשב"א בתורת הבית (בית ד' שער א) דהרמב"ם דס"ל דספק מה"ת מותר, יליף לה מדאמרינן בקידושין (ע"ג) דספק ממזר מותר וגלי שם קרא דספק מותר בכ"מ. והקשה הפר"ח (יורה ד' ק"י בכללי ס"ס כלל א) דהרי שם אמרינן דאיכא תרי קראי חד להתיר ממזר בשתוקי וחד למשרי שתוקי בישראל, ובשלמא לשיטת הרשב"א דס"ל דבכה"ת ספיקא לחומרא ורק בממזר גילתה התורה להתיר, שפיר צריכין תרי קראי להתיר בכל גווני, אבל להרמב"ם דמכאן ילפינן דספיקא לקולא לכה"ת, א"כ הא הוי שני כתובים דקיי"ל דאין מלמדין עיי"ש, וכ"כ הפנים יפות פ' שופטים (ע"פ כי ממנו תאכל) עיי"ש. הרי דמאן דס"ל דספק מותר מה"ת ע"כ דס"ל דב' כתובים הבאין כאחד מלמדין, ומאן דס"ל דספק אסור מה"ת ע"כ דס"ל דב' כתובים הבכ"א אין מלמדין, דלכך כתבה התורה ב' כתובים להתיר בממזר בכל גווני, ומזה נדע דבשאר דוכתי בספיקא אזלינן לחומרא.

והנה מה שרצה יעקב לישב בשלוה הוא מחמת הברכות שברכו אביו יצחק, ולכאורה מוכח שמגיע ליעקב הברכות, מהא דכהו עיניו של יצחק לפני מותו, וכמו שפירש"י פ' תולדות (כ"ד א) עה"פ ותכהין עיניו מראות וגו', דהטעם שכהו עיניו של יצחק, כדי שיוכל יעקב ליטול הברכות עיי"ש, אולם יש לדחות דממה שכהו עיניו של יצחק אין ראיה דהברכות שייכים ליעקב, דבספר נחלת יעקב בפרשת תולדות (אות ט) הביא בשם החסד לאברהם וז"ל, הענין שהיה יצחק סומא כדי שישמור המצות כשאינו מצווה ועושה כי סומא פטור מכל המצות, וגם אברהם שמר המצות קודם שנימול בשאינו מצווה, אבל יצחק היה נימול לשמונה ימים, והיה מלידתו מצווה, ולכן נעשה סומא שישמור המצות כשאינו מצווה, וזה הטעם שצוה יצחק לעשו לעשות לו מטעמים ויעקב עשה כשאינו מצווה, בכדי שכל הג' אבות שמרו המצות כשאינם מצויים, שגדול שרון מאוד עכ"ל, ועיין בספר חכמת התורה פרשת תולדות (דף ת"ג) שכתב נמי כן דיצחק נעשה סומא כדי שיקיים המצות בתורה כשאינו מצווה ועושה עיי"ש.

ובזה יבואר המדרש, ביקש יעקב לישב בשלוה דהברכות שייכות לו מהא דחזינן דכהו עיניו של יצחק, וע"כ דס"ל גדול מצווה ועושה, ולפי"ז ס"ל יש שחיטה לעוף מה"ת, ובשחיטה תליא מילתא, ושפיר עשו במה שאכלו כשעדיין היא מפרכסת, וזה גרם לו רוגזו של יוסף ודו"ק.

ט) עוי"ל, עפימש"כ בספר כרם חמד (בפרשתן) לפרש המדרש הנ"ל, דאיתא במסכת קידושין (דף מ"ט), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימיך לעולם שכולו ארוך, ופריך ודלמא מהרהר בעבירה הוה, ומשני מחשבה רעה אין הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה עיי"ש.

והנה מילי ליכא לאוקמי אלא לבית הלל, מה שאין כן לבית שמאי, דאיתא במסכת קידושין (דף מ"ב), תניא, על כל דבר פשע (באר אם לא שלח ידו כתיב), ב"ש אומרים לחייב על המחשבה כמעשה (שאם אמר או חשב לשלוח יד בפקדון הרי הוא ברשותו מאותה שעה ואילך להתחייב בכל אונסין שיעלו בו אפילו הוי שומר חנם שלא היה חייב עד עכשיו אלא בפשיעה), וב"ה אומרים אינו חייב עד שישלח בו יד שנאמר אם לא שלח ידו וכו' עיי"ש, וא"כ לב"ה דס"ל החושב לשלוח יד פטור, לדידיה שפיר משני מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, אבל לב"ש דס"ל החושב לשלוח יד נמי חייב ליכא לתרוצי הכי.

ולכאורה קשה מהא דאיתא בנזיר (כ"ח), האיך מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר, ופריך בגמ' איש אין אבל אשה לא, מאי טעמא, ר' יוחנן אמר הלכה היא בנזיר (שהאיש מדיר ולא האשה), ור' יוסי בר' חנינא אמר ר"ל כדי לחנכו במצות, אי הכי אפילו אשה נמי (תהא מדרת את בנה בנזיר), קסבר איש חייב לחנך בנו במצות, ואין האשה חייבת לחנך את בנה עיי"ש, ולפי"ז הא דמשני רבינא באגרא דמקרין ומתניין בנייהו נחא שפיר אליבא דר' יוחנן דס"ל דגם האשה חייבת בחינוך בנה, משו"ה שפיר חשיבא כמצווה ועושה במה שמחנכת את בנה ללימוד התורה, אבל לר"ל דפליג עליה וס"ל דאין האשה מצווה על חינוך בנה, א"כ גם מה שטורחות להביא את בנייהו ללמוד אינן מצוות על כך, שהרי אין עליה שום חיוב לחנך בנה לתורה ומצות, ומעתה הדקל"ד איזה זכות תגן עליה, ועכצ"ל דר"ל ס"ל דשפיר יש לומר דזכות תורה תולה לה ואעפ"י שאינה מצווה ועושה מגין שפיר, דאדרבה גדול מי שאינו מצווה ועושה ממי שמצווה ועושה.

והלן (כ"ט) פריך, בשלמא לריו"ח דס"ל הלכה היא בנזיר אהכי כי מיטמא מיייתי קרבן ציפריין ואכיל כהן מליקה (ולית ביה לא משום חולין לעורה ולא משום מליקה דהכי הלכה למשה מסיני), אלא לריב"ח א"ל הא קאכיל נבילה (כיון דמדאורייתא לא מייחייב בניורות אשתכח דקמיייתי חולין לעורה וקא אכיל כהן נבילה), ומשני, קסבר כר' יוסי בר' יהודה דאין שחיטה לעוף מה"ת, וחולין בעזרה לאו דאורייתא, (והלך כיון דמה"ת לא בעי שחיטה לא חשיבא נבילה ולא מיייתי חולין לעורה דאיסור חולין בעורה ליתיה לר' יוסי אלא מדרבנן) עיי"ש, ומבואר מזה דלריו"ח דהלכה היא בנזיר שפיר גם אשה מצווה על חינוך בנה, ושפיר יש שחיטה לעוף מה"ת, ואפי"ה שפיר כי מיטמא מיייתי קרבן ציפריין ואכיל כהן מליקה, דהרי זה הלכה למשה מסיני שהאב מדיר את בנו בניורות, אך לר"ל דס"ל דהאב מדיר את בנו בנזיר הוי רק מדרבנן כדי לחנכו במצות, משא"כ אשה דאינה מצווה על חינוך בנה, ועכצ"ל דאין שחיטה לעוף מה"ת.

ונמצא לפי"ז דהא אם גדול המצווה ועושה או דגדול מי שאינו מצווה ועושה, תליא בהאי דינא אי יש שחיטה לעוף מה"ת או אין שחיטה לעוף מה"ת, דאי ס"ל יש שחיטה לעוף מה"ת וקשה איך אפשר להביא קרבן נזיר על בנו והכהן יאכל ממליקה, ועכצ"ל דנזירת בנו מה"ת דהלכה היא בנזיר, ולפי"ז שפיר י"ל דגם האשה מצווה בחינוך בנה, והא דאינה מדרת את בנה בנזיר משום דכך נשנית ההלמ"ס, ולפי"ז שפיר י"ל כתי' הגמ' דזכות שתולה לה היינו דמקרין ומתניין בנייהו, משא"כ זכות דתורה אינה מגנת דהא אינה מצווה ועושה, וגדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה, משא"כ אי ס"ל אין שחיטה לעוף מה"ת, וא"כ שפיר י"ל דמשו"ה מביא קרבן על נזירת בנו ואוכל הכהן ממליקה, משום דמה"ת שריא גם בלי שחיטה, ולעולם הא דאיש מדיר את בנו בנזיר הוי רק מדרבנן כדי לחנכו במצות, והא דאשה אינה מדרת את בנה בנזיר משום דלא מיפקדא אחינוך, ועכצ"ל דאע"ג דאינה מצווה ועושה אפי"ה זכות תולה לה, משום דגדול מי שאינו מצווה ועושה יותר ממי שמצווה ועושה עכ"ד.

דנשים אינן מצוות על פו"ר, וליכא למימר עשה דוחה ל"ת אז צ"ל דשחררן, משא"כ אי ס"ל דאף האשה מצווה על פו"ר, י"ל דבאמת לא שחררן, אלא משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ד.

והטעם דנשים פטורות מעשה דפו"ר, כתב בספר משך חכמה פרשת נח (ט-י), כי משפטי ה' ודרכיו דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, ולא עמסה על הישראלי מה שאין ביכולת הגוף לקבל, ומכל דבר האסור לא מנעה התורה בסוגה ההיתר, כמבואר במסכת חולין (דף ק"ט), ומשום זה לא מצאנו מצוה להתענות רק יום אחד בשנה וקודם הזהירה וחייבה לאכול וכו', וא"כ נשים שמסתכנות בעיבור ולידה ומשום זה אמרו מיתה גבי נשים שכיחא כמ"ש התוס' במסכת כתובות (דף פ"ג:) ד"ה מיתה שכיחא, ע"כ לא גזרה התורה לצוות לפרות ולרבות על האשה וכו' עיי"ש.

וסברת המ"ד דס"ל דנשים מצוות על פו"ר, כתב בספר כתנת תשב"ץ פ' נח (דף ל"ח), משום דס"ל אין מיתה בלא חטא, דעל שלש עבירות נשים מתות בשעת לידתן, ויש לה להשמר מלחטוא בהן, ואז בטוחה בלידה ואין לפחד כלל עיי"ש.

ובספר דרש משה (פ' חיי שרה ל"ז:) כתב, דהמ"ד דס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ע"כ דס"ל דיש מיתה בלא חטא, דאי ס"ל אין מיתה בלא חטא, א"כ מי שלא חטא דבודאי לא ימות, ואימתי יותן לו שכרו כיון דבהאי עלמא ליכא שכר, וע"כ דס"ל דיש מיתה בלא חטא, משא"כ המ"ד דס"ל אין מיתה בלא חטא סובר דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומי שלא חטא אשר לא ימות, יותן לו שכרו בהאי עלמא עכ"ד.

ובזה יבואר, דיעקב ביקש לישב בשלוה, דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, וס"ל אין מיתה בלא חטא, ולפי"ז נשים חייבות במ"ע דפו"ר, ולפי"ז י"ל דיעקב לא שחררן ונשא אותן דאמרינן עשה דוחה ל"ת, וצדקו השבטים במה שהיו קורין אותן עבדים, וזה גרם לו ורגזו של יוסף ודו"ק.

י) עוי"ל עפ"י הנ"ל, דיעקב ביקש לישב בשלוה, דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ט:) ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה (באוחו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף מ.) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימך לעוה"ב עיי"ש.

וידוע מה שנענש יוסף ונמכר היה בשביל עקימת פיו שהוציא דבה על אחיו, אמנם הא ניחא לבית שמאי דמחייב אמתשה ודיבור, משא"כ לבית הלל.

והשתא מבואר שפיר, דעל ידי שביקש יעקב לישב בשלוה בעוה"ז, דסבר שכר מצוה בהאי עלמא איכא, א"כ תקשי הרי שאמר לו אביו עלה לבירה וכו', ומוכרחין לומר מהרהר בעבירה הוה וכב"ש דמחייב אמתשה מדכתיב על כל דבר פשע, וא"כ כש"כ הוא דמחייב אדיבור, על כן נזדווג לו שטנו של יוסף בשביל שהוציא דבה על אחיו, דעכשיו מצא בעל חוב לגבות את חובו, דבל"ז מצי אמר שאין הקב"ה מעניש על מחשבה ודיבור כב"ה, מה שא"כ השתא עכ"ד הכרם חמד, ועיין בספר כסף נבחר, ובספר בנין דוד (אות ט').

ובספר דרש משה (פ' חיי שרה ל"ז:) כתב, דהמ"ד דס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ע"כ דס"ל דיש מיתה בלא חטא, דאי ס"ל אין מיתה בלא חטא, א"כ מי שלא חטא דבודאי לא ימות, ואימתי יותן לו שכרו כיון דבהאי עלמא ליכא שכר, וע"כ דס"ל דיש מיתה בלא חטא, משא"כ המ"ד דס"ל אין מיתה בלא חטא סובר דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ומי שלא חטא אשר לא ימות, יותן לו שכרו בהאי עלמא עכ"ד.

ואיתא במדרש רבה פרשת וישב (פרשה פ"ד-ז), ויבא יוסף את דבתם רעה, מה אמר, ר' יהודה אומר, מזוללים הם בבני השפחות וקורין להם עבדים עיי"ש, ועיין בירושלמי מסכת פאה (פ"א ה"א), וכתב בספר יציב פתגם (בפרשתן), דמחלוקת יוסף עם אחיו במה שהיו מזוללין בבני השפחות לקרותם עבדים, עפ"י מש"כ המהרש"א במסכת יבמות (דף ק:) דלכן נשא אאע"ה את הגר אעפ"י שהיתה שפחה והיתה אסורה לו, משום דממילא נשתחררה כדין הנושא שפחתו דקיי"ל בשו"ע יור"ד (סי' רס"ז סעיף ס"ט) דהבא על שפחתו נשתחררה דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות וכוונתו לשחררה דאל"כ לא הוה עביד איסור, ושכן צ"ל גבי יעקב שנשא שפחת רחל ולא עיי"ש, וכיון דבהכרח צ"ל שנשתחררו השפחות על כן הוכיח יוסף את אחיו שהיו מזוללים בהם לקרותם עבדים, וזה שאמר הכתוב ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם דייקא, שדבתם שהם קורים להם עבדים הוה רעה אל אביהם, דכיון דסבירא להו שלא נשתחררו א"כ ח"ו עבר אביהם באיסור נישואי שפחה.

אך לפימש"כ בספר אור תורה פרשת לך (אות מ"ט) גבי אברהם שנשא את הגר, דאצ"ל דמסתמא שחררה, דאף אם לא שחררה מ"מ כיון דעדיין לא קיים מצות פו"ר, אמרינן דאיתי עשה דפו"ר ודחי הל"ת דלא יהיה קדש, אמנם י"ל דכיון דבדידה ליכא עשה דנשים אינן מצוות על פו"ר, תו ליכא למימר דעשה דוחה ל"ת כמבואר במסכת גיטין (דף מ"א:) בתוס' ד"ה לישא שפחה, אך אי ס"ל דנשים מצוות על פו"ר אז שפיר י"ל עשה דוחה ל"ת עכ"ד, ולפי"ז י"ל במה שנשא יעקב להשפחות דתליא בזה, דאי ס"ל

ובגליון ישראל סבא (גליון ב), כתב השפע חיים זצ"ל, דזה אי שכר מצוה בהאי עלמא איכא או ליכא, תליא אי מצות צריכות כוונה, דהנה ר' יעקב הוכיח דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, משום שראה מעשה באחד שא"ל אביו עלה לבירה וכו' ובחזירתו נפל ומת ולא נתקיים בו למען יאריכון ימיך, אך הרי י"ל דלכן לא הגיך עליו המצוה משום שלא התכוון לשם מצוה ולא נחשב לו למצוה, משא"כ כשמקיים המצוה כראוי שפיר איכא שכר מצוה בהאי עלמא, אך זה א"ש אי ס"ל מצות צריכות כונה מה"ת, משא"כ אי ס"ל מצות אין צריכות כוונה לא שייך לומר הכי, ולפי"ז י"ל דבזה תליא אי שכר מצוה איכא, דהחולקים על ר' יעקב ס"ל דלעולם איכא שכר מצוה בהאי עלמא, אלא דמצות צריכות כוונה ולכן לא הגיך המצוה באותו מעשה, משא"כ ר' יעקב ס"ל מצוות אין צריכות כוונה, ובהכרח דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד השפע חיים זצ"ל.

ובעשרה מאמרות (שס) כתב דהא דעבירה לשמה הוי מצוה ילפינן מהקב"ה שכביכול עשה עבירה לשמה שברא את המזיקין בריאה גרועה כדי להטיל אימה על הבריות לא מן היום שלא תשלם הבריאה, ולא מן הלילה שהקב"ה שומר שבת, אלא בין השמשות ועשה הקב"ה כביכול עבירה לשמה שלא להוסיף מחול על הקודש עכ"ד.

וכתב בספר מאמר מרדכי פרשת בראשית (דף א:), דלמ"ד בתשרי נברא העולם מוכח דאין הקב"ה שומר שבת ויו"ט, דאל"כ היאך ברא את אדה"ר ברה"ה הלא יו"ט הוא, ולמ"ד בניסן נברא העולם ס"ל דהקב"ה שומר שבת ויו"ט עכ"ד.

ולפי"ז כתב בספר דורש טוב לשבת (דף קע"ח:), דאי ס"ל בתשרי נברא העולם ואין הקב"ה שומר שבת ויו"ט והיה יכול ליברא המזיקין אף בשבת אז אין לנו ראייה דעבירה לשמה הוה מצוה עכ"ד.

ואיתא במדרש רבה בראשית (פרשה ס"ה-ח), רבי חנינא בר פפא פתח, רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאותיך וגו', א"ר חנינא כל פעולות ומחשבות שפעלת אלינו בשבילנו, למה כהו עיניו של יצחק כדי שיבוא יעקב ויטול את הברכות עיי"ש, אך מצינו עוד במדרש (שם אות ה'), ויהי כי זקן יצחק, ר' יצחק פתח, מצדיקי רשע עקב שוחד, כל מי שנוטל שוחד ומצדיק את הרשע בעקב וצדקת צדיקים יסורו ממנו, וצדקת צדיקים זה משה, יסורו ממנו זה יצחק, על ידי שהצדיק את הרשע כהו עיניו, ויהי כי זקן יצחק וגו' עכ"ל, הרי שכהו עיניו של יצחק, בשביל שנטל שוחד מבנו, שהיה עשוי מאכילו וכדכתיב ויאהב יצחק את עשיו כי ציד בפיו, ולפי טעם זה ליכא להוכיח שנסבב הכי כדי שיעקב יקבל הברכות.

ואיתא במסכת פסחים (דף ק"ט), אמר ר"ש בן לקיש משום ר' יהודה נשיאה, מאי דכתיב וידי אדם מתחת כנפיהם, ידו כתיב, זה ידו של הקב"ה שפרוסה תחת כנפי החיות כדי לקבל בעלי תשובה מיד מדת הדין (שמקטרגת ואומרת לא תקבלם והוא מקבלם בסתר) עיי"ש, והוא כעין שוחד, וכן איתא במדרש (הובא בספר חנוכת התורה אות ק"ע, ובספר אסיפת הכהן בליקוטים בסופו) שהשטן שואל להקב"ה האיך מקבל תשובה הא הוי שוחד, והשיב לו הקב"ה כשישראל עושים תשובה בנייהם הם ואב מבנו מותר לקבל שוחד, וא"כ בזה שתשובה מהני ואמרינן דלא הוה שוחד מוכח דאב מבנו מותר ליקח שוחד, ולפי"ז אי"ל דלכן כהו עיני יצחק משום שלקח שוחד, דהלא אב מבנו מותר לקבל שוחד, וע"כ דלכן כהו עיני יצחק כדי שיעקב יקבל הברכות.

ובספר אגלי טל בהקדמה כתב, דזה אי מצוות צריכות כוונה או אין צריך כוונה, תליא בפלוגתא אי ס"ל דבר שאין מתכוון מותר או אסור, דמאן דס"ל דבר שאין מתכוון מותר, דאזלינן בתר כוונה, והמחשבה הוא העיקר, לדידיה ס"ל מצות צריכות כוונה, ומאן דס"ל דבר שאין מתכוון אסור דס"ל דאזלינן בתר המעשה ולא המחשבה, לדידיה ס"ל מצוות אין צריכות כוונה עיי"ש. ועיין בספר עיר דוד (דף ל"ד:), שכתב, דזה דאמרינן מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, זהו רק אי ס"ל מצוות צריכות כוונה, משא"כ למ"ד אין צריך כוונה דס"ל מחשבה לאו כלום הוא דדברים שבלב אינם דברים עכ"ד.

ובשל"ה הקדוש כתב לבאר מה דכתיב וישנאו אותו על חלומותיו ועל דבריו, דשנאת השבטים ליוסף היתה, כי היו אומרים דרעיוניה על משכביה סליקו, ואי לאו דמהרהר ביום בדברים אלו של גאווה לא היה חולם כזה בלילה, וראוי הוא ליענש על המחשבה שהוא חושב, דהמחשבה הוא העיקר, ויוסף ס"ל דהמחשבה לאו כלום הוא עיי"ש.

ובזה יבואר, דיעקב ביקש לישב בשלוה, דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, והא דחזינן לגבי מעשה דר' יעקב דלא הגיך עליו המצוה, הוא משום שלא התכוון לשם מצוה ולא נחשב לו למצוה, ומינה דס"ל מצוות צריכות כוונה, והמחשבה הוא העיקר, וכיון דהמחשבה הוא העיקר ס"ל להשבטים דכל החלומות הוא ממה שמהרהר ביום, וזה גרם לו רוגזו של יוסף ודו"ק.

ועי"ל, עפימש"כ בספר בתי נפש (פרשת וישלח) וז"ל, אמנם אגלה לך טעם אחר על מה שנשא יעקב שתי אחיות, כמש"כ המפרשים (בספר ברכת שמואל), דהיה כדי לתקן בזה אדם הראשון שזרק שני טיפין באתר נוכראי, והיה אצל לבן, וכדאיתא בזוה"ק (פרשת בהר) ובעשרה מאמרות מאמר חקור דין (ח"ג פ"א ופי"ד).

ובספר נחלת יעקב (פרשת אחרי) כתב, דאי ס"ל בתשרי נברא העולם, אז מוכח דתשובה מועיל הגם שהוא שוחד, משום דשוחד מאב לבן מותר עיי"ש, ולפי"ז ליכא למימר דיצחק נעשה סומא על שקיבל שוחד מעשיו, וכתיב כי השוחד יעור עיני פקחים, דהא מאב לבן מותר, וע"כ דנעשה סומא כדי שיעקב יטול הברכות.

ומעתה מבואר, כיון דיעקב רצה לישב בשלוחה משום דהברכות מגיעים לו, והא ראייה דלכן כהו עיני יצחק, דאי"ל דכהו משום שיצחק קיבל שוחד, מעשיו, דהלא אב מבנו מותר לקבל שוחד, כדמוכח מהא דמהני תשובה, ולפי"ז ס"ל בתשרי נברא העולם, ולפי"ז אין הקב"ה שומר שבת ויו"ט, והיה יכול ליברא המזיקין אף בשבת, ומעתה אין לנו ראייה דעבירה לשמה הוה מצוה, ואיכא חטא דשתי אחיות, ולכן קפץ עליו רוגזו של יוסף, כיון דהוא אינו ראוי להיות מלך כיון שהוא ממוכח שבאחיו ודו"ק.

יא) עוי"ל, דהמפרשים כתבו דלכן רצה יעקב לישב בשלוחה, כדי שיוכל לגייר גרים, שלא ישאלוהו אם אתה עובד לאל אחד למה אינך נותן לך שלוחה, וזהו כדברי המדרש וישב יעקב בארץ מגורי, מגורי אביו שגייר גרים כמו אביו, עיין בבנין דוד פרשת וישב (אות ב'),

ובספר תורת יפה בקונטרס טוב ויפה (אות ד' לסוכות) כתב, דזה אי מקבלין גרים או לא, תליא בפלוגתא דתנאי אי קהל גרים איקרי קהל, דאיתא במסכת קידושין (דף ע"ב:), תנו רבנן, גר נושא ממזרת דברי ר' יוסי, ר' יהודה אומר גר לא ישא ממזרת וכו', מאי טעמא דר' יוסי, חמשה קהלי כתיבי (גבי אזהרת פסולת יחסין כתיבי בפרשת כי תצא, לא יבא ממזר בקהל ה' (פרשה כ"ג-א), לא יבוא לו בקהל ה' (שם), לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' (פרשה כ"ג-ד), לא יבא להם בקהל ה' (שם), דור שלישי יבא להם בקהל, (פרשה כ"ג-ט), (מדהוה מצי למיכתבינהו לכולהו בחדא אזהרה וחד קהל לא יבא ממזר ועמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם וגבי מצרי ואדומי דור שלישי יבא להם בכס, דרשינן מינה) חד לכהנים וחד ללוים וחד לישראלים (דאי הוה כתיב חד הו"א כהנים קאמר אבל לויים מותרים ואי כתיב תרי הו"א לויים וכהנים אבל ישראלים לא), וחד למישרי ממזר בשתוקי (אעפ"י שזה ודאי וזה ספק לא חיישינן שמא זה כשר ואסור לישא ממזרת דהכי דרשינן בקהל ודאי הוא דלא יבוא ממזר הא בקהל ספק כגון שתוקי יבא), וחד למישרי שתוקי בישראל (דרשינן הכי ממזר ודאי הוא דלא יבא בקהל הא ספק ממזר יבא), קהל גרים לא איקרי קהל (דלא איתר לן קרא לקהל גרים). ור' יהודה, כהנים ולויים מחד קהל נפקא (דשבט אחד הם ואין לקרות קהל חצי השבט), איתר ליה לקהל גרים, ואיבעית אימא, הני נמי תרי קהלי ניהו (גבי כהנים ולויים איצטריכו תרי קהלה לדרשה ואפילו הכי איתר להו חד לקהל גרים), ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל מחד קרא נפקא (חד מקהל ודאי וחד ממזר ודאי), לא יבא ממזר בקהל ה', ממזר ודאי הוא דלא יבא הא ממזר ספק יבא, בקהל ודאי הוא דלא יבא הא בקהל ספק יבא (והכי דרשינן לא יבא ממזר ודאי בקהל ודאי הא ממזר ספק בקהל ישראל ודאי או ממזר ודאי בספק קהל יבא) עיי"ש.

ולפי"ז למאן דס"ל דקהל גרים איקרי קהל, לדידיה י"ל דבודאי ראוי לקרבם ולהכניסם לדת ישראל, כיון כשנכנסו לצל כנפי השכינה יהיו כקהל עדת ישראל לכל דבר, ומהיכי תיתי שלא לקבלם, משא"כ למאן דס"ל דקהל גרים לא איקרי קהל, וכיון דלאחר שנתגירו עדיין לא נחשבים כישראל ממש, שפיר י"ל דאיכא גריעותא לקבלם לעדת ישראל.

ובספר אור חדש (שם) כתב, דר' יהודה ור' יוסי פליגי אי ספיקא דאורייתא מה"ת לקולא או לחומרא, דר' יוסי ס"ל דספיקא דאורייתא לחומרא, ע"כ צריך ליה תרי קראי להתיר ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל, דליכא למילף חד מחבריה דהוי ילפינן מאשם תלוי דספיקא לחומרא, אבל ר' יהודה ס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, א"כ סגי חד קרא להתיר ממזר בשתוקי ושתוקי בישראל, וקרא דמיותר אתיא לאסור גר בממזרת דקהל גרים אקרי קהל עיי"ש, וכ"כ הפר"ח (ס"ק ק"ו) כללי ספק ספיקא.

ובספר שפתי מהר"ש עה"ת (פ' ויגש) כתב לבאר המחלוקת דיוסף והשבטים, דלכאורה קשה היאך אכלו האבות בשר ע"ז וזביחה, ולא חשו שמא במקום נקב קשחית, ואי"ל משום דאולי בתר רוב, הא בב"נ אין הולכין אחר הרוב, אך י"ל דאכלי אף דלא אזלינן בתר רוב דל"ה טפי מספק ולשיטת הרמב"ם ספיקא דאורייתא לקולא, ובזה היו מחולקין יוסף והשבטים, דהשבטים סברו ספיקא לקולא ולכן אכלו בשר, ויוסף סבר דספיקא לחומרא ולכן הוציא עליהם דיבה שאוכלים אבמה"ת, משום דאף ע"ז זביחה אסור להם דשמא במקום נקב קשחית ובב"נ לא אזלינן בתר רוב עכ"ד.

ובזה יבואר המדרש ביקש יעקב לישב בשלוחה, כדי שיוכל לגייר גרים, וע"כ משום דמקבלין גרים, וס"ל קהל גרים אקרי קהל, וספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, ושפיר אכלו השבטים בשר, ולכן קפץ עליו רוגזו של יוסף ודו"ק.

יב) עוי"ל, דיעקב קידש את לאה בעד שכירות ז' שנים שעבד עם לבן, והא קיי"ל במסכת קידושין (דף מ"ח) בשכר שעשיתי עמך אינה מקודשת דהוי מלוה, אבל בשכר שאעשה עמך מקודשת דנותן לה הנאה מחודשת כמש"כ התוס' (שם) דמשו"ה מהני בקדשה בשטר חוב דאחרים, ולפי"ז כתב בספר שפתי מהר"ש (פרשת שמות) דקידושי רחל הוי קידושין גמורים דהוי בשכר שאעשה עמך, אבל קידושי לאה לא חלו דהוי מקדש במלוה, אך י"ל לפימש"כ הרמב"ן דמהאי טעמא המקדש במלוה אינה מקודשת משום דחשיב דבר שלא בא לעולם, וא"כ לשיטת הריב"ש דקודם מתן תורה מהני קנין אף בדבר שלא בא לעולם, א"כ שפיר מהני קידושי לאה עיי"ש

והבאנו מש"כ המפ' כתבו דלכן ביקש יעקב בשלוה בעוה"ז מברכות שברכו אביו, ומן הדין היה ראוי יעקב לקבל הברכות, שהרי לו משפט הבכורה אשר קנהו מעשו ומסרה לו מדעתו, ונודע מה שהקשה בשו"ת הריב"ש (סי' שכ"ח) דהיאך קנה יעקב הבכורה מעשיו, הרי הוי דבר שלא בא לעולם שהרי יצחק היה אז חי, ותירץ דקודם מתן תורה שפיר היה מועיל קנין אף בדבר שלא בא לעולם עכ"ד.

ומעתה מבואר דיעקב רצה לישב בשלוה משום הברכות דמגיע לו הברכות והוא הבכור, משום שקנה הבכורה מעשיו, והטעם דהקנין מהני אף שהוא דבר שלא בא לעולם, משום דקודם מתן תורה מהני קנין אף בדבר שלא בא לעולם, וממילא קידושי לאה הוי קידושין גמורים, וקידושי רחל הוא באיסור, ומעתה בא יוסף מאיסור שתי אחיות ואינו ראוי להיות מלך, ולכן קפץ עליו רוגזו של יוסף ודו"ק.

ובספר שדי חמד מערכת כף (כלל ל"ב) ד"ה ואם משמעות כל הוא כולו תירץ, לפמש"כ בספר תורת חיים דבדאיכא סברא לכו"ע כל מקצתו משמע, כמו לא יעיר כל חמתו דאין סברא דכל לא יעיר אבל מקצתו יעיר עכ"ד, וממילא גבי חצי שיעור דיש סברא דחזי לאצטרופי לכו"ע אמרינן דמקצתו משמע עכ"ד השדי חמד עיי"ש.

ולפי"ז קשה על ריו"ח שהקשה מברייתא הנ"ל על ר"ל, הלא י"ל דהברייתא ס"ל כר' יהודה בן בתירא דדריש כל נפש כל דהוא נפש הכי נמי דריש כל לרבות ח"ש דכל כל דהוא משמע, אבל לרבנן דבעי כל נפש לא דרשינן כל לרבות חצי שיעור אלא לדרשא אחריתי.

ובספר שדי חמד מערכת כף (כלל ל"ב) ד"ה ואם משמעות כל הוא כולו תירץ, לפמש"כ בספר תורת חיים דבדאיכא סברא לכו"ע כל מקצתו משמע, כמו לא יעיר כל חמתו דאין סברא דכל לא יעיר אבל מקצתו יעיר עכ"ד, וממילא גבי חצי שיעור דיש סברא דחזי לאצטרופי לכו"ע אמרינן דמקצתו משמע עכ"ד השדי חמד עיי"ש.

ולפי"ז קשה על ריו"ח שהקשה מברייתא הנ"ל על ר"ל, הלא י"ל דהברייתא ס"ל כר' יהודה בן בתירא דדריש כל נפש כל דהוא נפש הכי נמי דריש כל לרבות ח"ש דכל כל דהוא משמע, אבל לרבנן דבעי כל נפש לא דרשינן כל לרבות חצי שיעור אלא לדרשא אחריתי.

ולפי"ז קשה על ריו"ח שהקשה מברייתא הנ"ל על ר"ל, הלא י"ל דהברייתא ס"ל כר' יהודה בן בתירא דדריש כל נפש כל דהוא נפש הכי נמי דריש כל לרבות ח"ש דכל כל דהוא משמע, אבל לרבנן דבעי כל נפש לא דרשינן כל לרבות חצי שיעור אלא לדרשא אחריתי.

ולפי"ז קשה על ריו"ח שהקשה מברייתא הנ"ל על ר"ל, הלא י"ל דהברייתא ס"ל כר' יהודה בן בתירא דדריש כל נפש כל דהוא נפש הכי נמי דריש כל לרבות ח"ש דכל כל דהוא משמע, אבל לרבנן דבעי כל נפש לא דרשינן כל לרבות חצי שיעור אלא לדרשא אחריתי.

ולפי"ז קשה על ריו"ח שהקשה מברייתא הנ"ל על ר"ל, הלא י"ל דהברייתא ס"ל כר' יהודה בן בתירא דדריש כל נפש כל דהוא נפש הכי נמי דריש כל לרבות ח"ש דכל כל דהוא משמע, אבל לרבנן דבעי כל נפש לא דרשינן כל לרבות חצי שיעור אלא לדרשא אחריתי.

ולפי"ז קשה על ריו"ח שהקשה מברייתא הנ"ל על ר"ל, הלא י"ל דהברייתא ס"ל כר' יהודה בן בתירא דדריש כל נפש כל דהוא נפש הכי נמי דריש כל לרבות ח"ש דכל כל דהוא משמע, אבל לרבנן דבעי כל נפש לא דרשינן כל לרבות חצי שיעור אלא לדרשא אחריתי.

ולפי"ז קשה על ריו"ח שהקשה מברייתא הנ"ל על ר"ל, הלא י"ל דהברייתא ס"ל כר' יהודה בן בתירא דדריש כל נפש כל דהוא נפש הכי נמי דריש כל לרבות ח"ש דכל כל דהוא משמע, אבל לרבנן דבעי כל נפש לא דרשינן כל לרבות חצי שיעור אלא לדרשא אחריתי.

והנה י"ל הטעם שהים לא רצה להיבקע, דאיתא במסכת סוטה (דף ר"א), הבה נתחכמה לו וגו', ובאו ונתחכם למושיעין של ישראל לדונם במים, שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם שנאמר כי מי נח זאת לי וגו', והן אינן יודעין שעל כל כולו אינו מביא, אבל על אומה אחת הוא מביא עי"ש, וכתב האלגאזי בשארית יעקב פרשת בלק (דף רפ"ט) דהנה בשבועת המבול כתיב ולא יכרת כל בשר, ואי אמרינן דכל כולו משמע, א"כ דוקא על כל העולם כולו אינו מביא אבל על אומה אחת אינו מביא כל משמע אף כל הוא, א"כ אף על אומה אחת אינו מביא עי"ש, ומעתה י"ל שהים ס"ל דכל משמע אפילו מקצתו, ולכן לא רצה לקרוע.

ובזה יבואר דברי המדרש, וישנאו אותו, כדי להכריע דס"ל כל כולו משמע, ולפי"ז דוקא על כל העולם כולו אינו מביא אבל על אומה אחת מביא, וממילא ראוי הים ליקרע מפניהם ודו"ק.

ויאמרו לו אחיו המלך תמלך עלינו אם משול תמשל בנו ויוספו עוד שנא אתו על חלמתיו ועל דבריו: ודקדקו המפ' למה נכתב כאן ששנאו אותו על דבריו, הרי דבריו היה עוד לפני שחלם, והיה צריך לכתוב וישנאו אותו על דבריו, ואח"כ כשחלם הוסיפו לשנאו אותו על חלומותיו שחלם, ולכאורה משמע מזה דהשנאה על דבריו היה רק אחרי שחלם וצ"ב.

והנבס"ד, דאיתא במד"ר בראשית (פ"ד-ו) עה"פ ויבא יוסף את דבתם רעה, מה אמר, ר' מאיר אומר חשודין הן בניך על אבר מן החי וכו' עי"ש, והקשו המפ' ממ"נ אם היה אמת שאכלו אבר מן החי, יוקשה על השבטים היתכן שיעברו בשאט נפש על איסור אבר מן החי שהוא מז' מצות שב"נ נצטוו עליהם, ואם לא היה אמת הדבר, היתכן דיוסף הצדיק יוציא חלילה שקר מפיו ויוציא שם רע על אחיו.

ובספר פרדס יוסף בפרשתן (דף רס"ח ע"ה) כ' לתרץ, די"ל שעירבו האבר מן החי ברוב, דמדאורייתא בטל חד בתרי כמוש"כ הרא"ש חולין (פ"ז ס"י ל"ה) ורק מדרבנן לא בטיל, וכיון דמדאורייתא שרי לכן אכלו ע"י ביטול, ואף שמדרבנן אסור לא חששו לקיים מצות דרבנן, וכמ"ש החיד"א דאף דאיתא בגמ' מס' יומא (דף כ"ח:) שהאבות קיימו כל התורה אפילו עירוב תבשילין עי"ש, אף שעירוב תבשילין הוא מדרבנן, מ"מ על שאר מצות דרבנן לא חששו, ובפרט לגירסת הרשב"א דגריס בגמ' אפילו עירוב תחומין שהוא איסור דאורייתא, א"כ בודאי י"ל שעל שום איסור דרבנן לא חששו, ולכן א"ש מה שאכלו אבר מן החי ע"י ביטול ברוב, כיון דמדאורייתא שרי עכ"ד, וכ"כ בספר בנין דוד פרשת מקץ (אות ס"א).

ולכאורה יש להוכיח דקודם מתן תורה יצאו האבות מכלל ב"נ, דנודע קושית המפ' אהא דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח:), קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, דהיאך שמר את השבת שלא נצטווה עליה הרי ב"נ מוזהר שלא לשבות, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ח:), אמר ריש לקיש עכו"ם ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבתו (ודריש לא ישבתו ממלאכה דאבני אדם נמי קאי, ולא תימא לא ישבתו אהנך ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות), ואמר מר אזהרתן זו היא מיתתן עי"ש עכ"ק, וע"כ דיצאו מכלל בני נח, ועיין בספר פרשת דרכים (דרוש א').

ובספר חתן סופר שער התפלה (ס"ח) ובספר בית האוצר (מערכת א' אות כ) כתבו לתרץ, די"ל דעשו מלאכה שאינה צריך לגופו, דחשיב שפיר מלאכה, אלא דמלאכת מחשבת הוא דלא הוי, ופטורין עליה בשבת מפאת סמיכות פרשת שבת לפרשת המשכן, ובמשכן כתיב מלאכת מחשבת וכמבואר במסכת חגיגה (דף י'), ועכ"פ לענין מצות הבן נח דכתיב רק יום ולילה לא ישבותו, ולא כתיב שם מלאכת מחשבת, א"כ הא גם מלאכה שאינה צריך לגופו שפיר לא הוי שביתה כיון דהוי מלאכה עי"ש.

אך כ"ז א"ש אי ס"ל מלאכה שאינה צריך לגופו פטור, א"כ ממנ"פ אי היה להם דין ישראל לא עשו מלאכה דהא פטורין על מלאכה שאינה צריך לגופו, ואי הוי להם דין ב"נ שפיר נחשב להם למלאכה ולא עברו על יום ולילה לא ישבותו, אבל למ"ד דמלאכה שאינה צריך לגופו חייב, א"כ לא שייך לומר דעשו מלאכה שאינה צריך לגופו, דהלא אי היה להם דין ישראל א"א להם לעשות מלאכה שאינה צריך לגופו דהלא חייבים על מלאכה שאצל"ג, ולפי"ז עכצ"ל דהיה להם דין ישראל.

ובספר מעשה רוקח (פ' ויקהל פ"ב) כתב, דלכן אמרינן דמלאכה שאצל"ג פטור, משום דנסמכה מלאכת שבת למלאכת המשכן, וכמו שבמלאכת המשכן היה מלאכת מחשבת, ה"נ במלאכת שבת לא חייב אלא במלאכת מחשבת כדאיתא במסכת חגיגה (דף י'). הלכות שבת המה כהררים התלוין בשערה, מלאכת מחשבת אסרה תורה ומלאכת מחשבת לא כתיבא (דמלאכת מחשבת לא כתיבא אלא לפינן לה מונסמכה ציווי שבת למלאכת המשכן) עי"ש.

ב) עוי"ל, עפ"מש"כ במשכיל דוד לפרש הא דיוסף דיבר על אחיו שחשודים על עריות ונותנים עיניהם בבנות הארץ, דח"ו לפרש כפשוטן, אלא דפליגי בפלוגתת תרי רבנן במסכת עבודה זרה (דף י"ג), דאיתא שם, ר' חנינא ור' יונתן הוו קאזלי באורחא, מטו להנהו תרי שבילי, חד פצי אפיתחא דעכו"ם (פתוח לפתח עבודת כוכבים), וחד פצי אפיתחא דבי זונות, אמר ליה חד לחבריה, ניזול אפיתחא דעבודת כוכבים דנכיס יצריה (נשחט יצרא ולא ניזול אפיתחא דבי זונות שלא ישלוט בנו יצר הרע), א"ל אידך ניזול אפיתחא דבי זונות ונכפייה ליצרן ונקבל אגרא עיי"ש, ויוסף סבר כמ"ד דאין לילך לאותן מקומות, ולכן דיבר עליהם עכ"ד.

והמפרשים הקשו על הא דאמרו ונקבל אגרא, פשיטא, דהלא אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה כדאיתא במסכת פסחים (דף ק"ח). ובספר עונג חיים לשבת (אות ס"ה) הביא מה ששמע ליישב, דאיתא במסכת קידושין (דף ל"ט): דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, וכתב בספר בכור שור עמ"ס ב"ב (דף ט"ג) להסביר זאת, משום דכל התורה נאמרה על תנאי אם בחקותי תלכו ואם בחקותי תמאסו, וכיון דהמבטל מצות עשה אין לו עונש מיתה ומלקות בעולם הזה, לכן גם שכר מצות עשה ליכא בעולם הזה.

ומבואר במסכת קידושין (שם), ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כאלו עשה מצוה כשכר דבר עבירה לידו, וכיון דעל העבירה איכא עונש מיתה ומלקות בעולם הזה, ממילא כשלא עבר על העבירה בדין הוא שיטול שכר ג"כ בעולם הזה, וזהו שחידש לומר ניזול אפתחא דבי זונות ונכפייה ליצרן ונקבל אגרא, ר"ל שיקבלו שכר בהאי עלמא משום שיבא דבר עבירה לידם ויפרשו ממנה עכ"ד עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דפליגי בזה, דיוסף ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא, ולכן לא מצא זכות על אחיו שהולכים אפיתחא דבי זונות, בכוננתם לקבל שכר, כיון דבלא"ה איכא שכר בהאי עלמא, ולכן דיבר עליהם סרה, משא"כ השבטים ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ורק אם בא דבר עבירה לידו ואינו עובר על העבירה, בדין הוא שיטול שכרו בעוה"ז, ולכן ס"ל דמותר לילך אפיתחא דבי זונות כדי לקבל שכר בהאי עלמא.

ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ט): ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להודיען שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף ט"ז) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימך לעוה"ב עיי"ש.

ומעתה רבי יהודה ורבי שמעון דפליגי במלאכה שאינה צריכה לגופה אי חייבין או פטורין, קאי בשיטתייהו, אי דרשינן סמוכין או לא, דרבי שמעון לשיטתיה דס"ל דדרשינן סמוכין בכה"ת עיין במסכת פסחים (דף כ"ח): ובמסכת סנהדרין (דף ט), ולכן דרש סמוכין מפרשת שבת למלאכת המשכן, וילפינן מכח הסמיכות שיש בין פרשת שבת למלאכת המשכן דבעינן מלאכת מחשבת בשבת, ולכן ס"ל דעל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטורין.

ורבי יהודה לשיטתיה דלא דרש סמוכין בכה"ת רק במשנה תורה לחוד עיין מסכת ברכות (דף כ"א): ובמסכת יבמות (דף ד) ואין לו איפוא הוכחה דבשבת בעינן מלאכת מחשבת, ולכן ס"ל דגם על מלאכה שאצל"ג חייבין, ועיין בשו"ת שואל ומשיב מהדו"ק (ח"ב סי' ס"א).

ובספר פלח הרימון (אופן י) כתב, דהענין דמכרו את יוסף בשביל כותנת הפסים לאו דבר פשוט הוא שבשביל דבר קטן כזה ינטרו לו שנאה, אלא הענין הוא שאותו כותנת פסים היו של אדה"ר בגדי כהונה שלקח מעשיו דירת מנמרוד, ויעקב נתן ליוסף הבכורה, והעבודה היה בככורים, והיה ראוי לאותן בגדים להיות לובשן בשעת העבודה עכ"ד.

ובירושלמי שקלים (פ"ה-ה"א) יליף להא דאין מושחין כהנים מלכים שנאמר למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל מה כתיב בתריה לא יהיה לכהנים הלויים חלק ונחלה וגו' עיי"ש.

מבואר דהא מילתא מדרשא דסמוכין ילפינן לה, ומעתה אי דרשינן סמוכין ע"כ דכהן אי אפשר להיות מלך, אך אי ס"ל דלא דרשינן סמוכין שפיר י"ל דמושחין כהונה למלכים, וכהן אפשר להיות מלך.

ולפי"ז א"ש, דעל דבריו לבד שאכלו אבר מן החי, אין להם טענה, ד"ל דהצדק הוא עם יוסף, דיש להם דין בן נח, ואסור לאכול אף על ידי ביטול, דבב"נ לא אזלינן בתר רוב, ולא מהני הביטול, ואי דתקשי איך שמרו את השבת, י"ל דעשו מלאכה שאינה צריכה לגופה דליכא איסור שבת, דדרשינן סמיכות שמירת שבת למלאכת המשכן.

אמנם אחר שסיפר יוסף את חלמו שיהיה מלך, דשפיר ראוי להיות מלך, אף שהוא ג"כ כהן, ע"כ דס"ל דלא דרשינן סמוכין, ולפי"ז ס"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, וע"כ מוכח משמירת שבת, דהיה להם דין ישראל, ומהני ביטול, וכיון דאכלו על ידי ביטול ליכא שום איסור, ולכן ויוסיפו עוד שנאו אותו על חלמתיו ועל דבריו, ששניהם יחדיו סותרים זה את זה ודו"ק.

והטעם דרצה למלוך עליהם משום דס"ל דלא בא מביאה פסולה, דיעקב לא חטא בחטא דשתי אחיות, וע"כ דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, והם צדקו במה שהם הולכים אפיתחא דבי זונות כדי לקבל שכר, ולכן ויוסיפו עוד שנוא אותו על דבריו דוקא אחר שסיפר חלומו, דאחר שסיפר להם שיהיה מלך, א"כ למה הוציא דיבה עליהם ודו"ק.

וישב אל אחיו ויאמר הילד איננו ואני אנה אני בא: ואיתא במדרש לקח טוב וז"ל, אמר להם כסבור הייתי שאמצא תרופה למעשה בלהה ועתה אנה אני בא עכ"ל והוא פליאה.

והנבס"ד, הנה הרמב"ן עה"ת בראשית (פרשה ל"ה-כ"ב) כתב, ועל דרך הפשט יתכן, שבלבל ראובן יצועי בלהה מפחדו שלא תלד ליעקב עוד, כי הוא הבכור, וחשב לקחת שני חלקים ויפסיד יותר מכל האחים, ולא פחד מאמו כי זקנה היתה, ואולי מתה זלפה, או חשש לכבוד אמו בעבור היותה שפחתה, ולכן נטלה ממנו הבכורה מדה כנגד מדה עכ"ד.

וכתב בספר תפארת צבי (דף ע"ג), דחטאו של ראובן היה מה שבלבל יצועי אביו וביטל פריה ורביה, דהוי כאלו שופך דמים, דאי משום מצות ביטול פריה ורביה לחוד לא חטא כלל, דהא לכל הדיעות במסכת יבמות (דף ס"א) כבר קיים יעקב מצות פריה ורביה, אלא דחטא משום דראוי לצאת ממנו עוד בנים והוי כאלו שופך דם.

אך זהו רק אליבא דר' ישמעאל דס"ל במסכת סנהדרין (דף כ"ב) דב"נ חייב על העוברין, דכתיב שופך דם האדם באדם דמו ישפך, איזהו אדם שהוא באדם הוי אומר זה עובר שבמעעי אמו, א"כ ראינו אף שהולד לא היה עדיין בעולם הוי כמו שיצא בעולם, כמו דמצינו גבי קין דכתיב דמי אחיך צועקים אלי ודרשו חז"ל דמו ודם זרעותיו, משום דהיה ראוי לצאת ממנו בנים, א"כ בנידון דידן נמי בגורם ביטול פריה ורביה הוי כמו שופך דמים על העתיד, שראוי לצאת ממנו בנים.

אך בבראשית רבה (פרשה ל"ד-ל"ד) איתא דפירוש הקרא שופך דם האדם באדם, שאם שפך דם אדם ע"י אדם אחר, ששלח שליח לשפוך דמו, דמו של המשלח ישפך, דבב"נ אמרינן יש שליח לדבר עבירה עיי"ש, ולפי"ז לא קאי הקרא שופך דם האדם על העוברין, ולא חטא ראובן במעשה בלהה, ד"ל דלא הוי שפיכת דם רק היכא דקטל בר קימא שהוא כבר בעולם עיי"ש.

ובספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב) כתב, דר' יעקב ורבנן פליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימיך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עיי"ש.

ונודע קושיית המפרשים דהיאך לקח יעקב שתי אחיות, כיון דהאבות שמרו כל התורה עד שלא ניתנה.

וכתב בספר שערי שמים (שער י"ז), דאיתא במסכת סנהדרין (דף כ"ב), כל ערוה שבית דין של ישראל ממתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממתין עליה (כגון חייבי כריתות אחרות ואחות אביו ואחות אמו ואשת אחיו ואשת אחי אביו ואחות אשתו), אין ב"נ מוזהר עליה דברי ר' מאיר (ר' מאיר אליבא דר' עקיבא אמרה דנפקי ליה עריות בבני נח מעל כן יעזב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דכתיבי), וחכ"א הרבה עריות יש (כגון כל חייבי כריתות) שאין בית דין של ישראל ממתין עליהן, ובן נח מוזהר עליהן (והרבנן אתרו בו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרבויו) עיי"ש, ולפי"ז י"ל דיעקב ס"ל כר' מאיר דאין ב"נ מוזהר על זה, וכיון שהיה להאבות דין ב"נ כמש"כ בפרשת דרכים, הותר ליעקב לישא שתי אחיות עכ"ד.

אמנם כתב שם (שער ט"ז) ד"ה ולבאר, דפלוגתת רבי מאיר וחכמים תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דרבי מאיר ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"נ לחייבי כריתות, וחכמים ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ומרבינן מאיש איש דב"נ הוזהרו אף בעריות שיש בו כרת עיי"ש.

ובפרשת שופטים (פרשה י"ז-ט"ז) כתוב, מקרב אחיך תשים עליך מלך וגו', ודרשו מזה חז"ל מקרב אחיך ממיוחסין שבאחיך, ובשלה"ק כתב דלפי"ז לכאורה אין מן הראוי שיהיה יוסף מלך, שהרי יוסף נולד מביאה אסורה, כיון שיעקב חטא במה שנשא שתי אחיות, ורחל היתה השניה, ונמצא שביאת רחל היה באיסור, ומי שנולד מביאה אסורה אינו נקרא ממיוחסין שבאחיך ולכן אין מן הראוי שיהיה יוסף מלך עכ"ד, וזה היה טענת השבטים על יוסף על מה שאמר על עצמו שיהיה מלך, דאין מן הראוי שיהיה מלך.

ולפי"ז א"ש, דעל דבריו לבד שדיבר עליהם שהולכין אפיתחא דבי זונות, אין להם טענה די"ל דהצדק הוא עם יוסף, דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, ובלא"ה יקבלו שכר על המצות שעושים, ואינן צריכים לצפות שיבוא דבר עבירה לידם וימנעו מלעשותה, אמנם אחר שסיפר יוסף את חלומו שיהיה מלך.

וכתבנו בהואיל משה פרשת תרומה (אות קכ"ב) דזה אי הקרא אתיא דבב"נ אמרינן יש שליח לדבר עבירה או דב"נ מצווה על העוברין תליא בזה, דהנה בשו"ת חת"ס חאו"ח (סי' פ"ד) כתב, דרק בישראל גלי קרא שני כתובים הבאין כאחד ממעילה וטביחה דבכה"ת כולה אמרינן אין שליח לדבר עבירה, משא"כ בב"נ אמרינן דיש שליח לדבר עבירה עיי"ש, ולכאורה לפי"ז אין צריך קרא דשופך דם האדם באדם וגו' לומר דבב"נ אמרינן יש שליח לדבר עבירה, דבלא"ה מוכח לה כנ"ל, ושוב י"ל דהקרא קאי על עוברין.

אולם זהו רק אם שני כתובין הבכ"א אין מלמדין, אז י"ל דבישראל אמרינן אשלד"ע ובב"נ דלא גלי קרא אמרינן ישלד"ע, ולא צריך הקרא דשופך דם האדם דבב"נ יש שליח לד"ע, וע"כ דקאי הקרא על העוברין וחטא ראובן במה שבלבל יצועי אביו.

אך בספר ראש יוסף עמ"ס חולין (דף ק"ג), ובספר המקנה עמ"ס קידושין (דף ע"ג) כתבו לתרין, דכיון דלא משכחת לעולם איסור אבמה"ח רק בקדים לו איסור עשה דשא"ז, ע"כ דגזיה"כ הוא דחל דהא אי אפשר בענין אחר עיי"ש, ולפי"מ שכתב הפמ"ג בפתיחה כוללת (ח"א אות ט"ז) דגבי איסור בכ"ח אמרינן דח"ש מותר מה"ת דכיון דהוה חידוש לא ילפינן לה מכל חלב עיי"ש, וכיון דאיסור אבמה"ח הוה חידוש, דבאמת לא הו"ל לחול אעשה דשא"ז דאין איסור חל על איסור, רק חידוש הוא שחידשה תורה באבמה"ח דחל, וכיון דהוה חידוש לא ילפינן לה מכל חלב ולכן באבמה"ח אמרינן דח"ש מותר.

משא"כ אי ס"ל דשני כתובים הבאין כאחד מלמדין, וא"כ בישראל ילפינן ממעילה וטביחה לכה"ת כולה דיש שליח לדבר עבירה, ובב"נ דלא גלי קרא הו"א לומר דאין שליח לדבר עבירה, ושפיר צריך הקרא דשופך דם האדם דאצל בן נח אמרינן יש שליח לדבר עבירה, ולא קאי קרא על עוברין, וי"ל דלא חטא ראובן.

אמנם בשו"ת יהודה יעלה חיור"ד (ח"א סי' ק"ל) כתב לתרין קושית התוס' הנ"ל, עפ"מ ש"כ בשו"ת נובי"ת חאו"ח (סי' ס"ג) בישוב דברי הש"ך ביור"ד (סי' ק"ח סק"ח), דכיון דטעם כעיקר ילפינן ליה או ממשרת או מגעולי מדין, היינו באיסורים דכוותיהו לבד שהם לאוין שיש בהן מלקות, אבל חלב טמאה שהוא לאו הבא מכלל עשה, או דנפקא ליה מרבויה דאת הגמל שאין בו מלקות, לא אמרינן ביה טעם כעיקר מה"ת דמהי תיתי, מגעולי מדין וממשרת אין ללמוד עיי"ש, א"כ איסור אבמה"ח דהוא איסור שיש בו מלקות ואמרינן ביה טעם כעיקר מה"ת, א"כ הו"ל איסור מוסיף על איסור עשה דאינו זכות, דלא אסור ביה מה"ת טעמו ולא ממשו עכ"ד.

ואיתא במד"ר בראשית (פ"ד-י), מה דבתם רעה הביא יוסף אל אביו, ר' מאיר אומר חשודין הן על אבר מן החי וכו' עיי"ש, וכתב בספר שמע יעקב פרשת וישב (דף ק"ג) דהשבטים לא אכלו אבמה"ח אלא חצי שיעור, וס"ל כריש לקיש במסכת יומא (דף ע"ד) דחצי שיעור מותר מה"ת, וכדאיתא במסכת חולין (דף ק"ב), אמר רב, אבר מן החי צריך כזית, מאי טעמא אכילה כתיבה ביה, ובפחות מכזית פטור, אבל לרבי יוחנן דס"ל דחצי שיעור אסור מה"ת, אפילו בפחות מכזית איכא איסורא ככל איסורין שבתורה, ולכן חלק עליהם יוסף משום דס"ל כרבי יוחנן דחצי שיעור אסור מה"ת עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דיוסף והשבטים פליגי בזה, דיוסף ס"ל טעם כעיקר מה"ת, וי"ל דלכן חל איסור אבמה"ח על איסור עשה דאינו זכות, ולפי"ז איסור אבמה"ח לא הוי חידוש, וי"ל דגם באמה"ח אמרינן דחצי שיעור אסור, משא"כ השבטים ס"ל דטעם כעיקר הוא מדרבנן, והא דאיסור אבמה"ח חל על איסור עשה דאינו זכות, הוא כמש"כ הראש יוסף הנ"ל דגזירת הכתוב הוא דחל כיון דא"א בענין אחר, והו"ל איסור אבמה"ח חידוש, ובחידוש אמרינן דחצי שיעור מותר.

ולכאורה צ"ב דהלא קי"ל כרבי יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה, וא"כ אמאי אכלו השבטים חצי שיעור אבר מן החי דהוא שלא כהלכתא.

ורש"י במסכת חולין (דף צ"ח) ד"ה לטעם כעיקר כתב, דנזיר וגיעולי עכו"ם הוה ב' כתובים הבאים כאחד, ואין למדין ממנו טעם כעיקר עיי"ש, ועייין בפלתי (סי' צ"ח סק"ב) מה שפלפל בזה דלכן טעם כעיקר לאו דאורייתא משום דשני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין, אבל אי ס"ל דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין, ס"ל טעם כעיקר דאורייתא עיי"ש.

והנבס"ד, דהנה הפרי מגדים חיור"ד (סי' ס"ב) כתב דבאבר מן החי י"ל דחצי שיעור מותר עיי"ש, ולפי"ז צדקו השבטים במה שאכלו אבר מן החי, דכיון דלא אכלו רק חצי שיעור, ובאבר מן החי י"ל דחצי שיעור מותר, אך לפי"ז צ"ב מה היתה סברת יוסף שהוציא דבה על השבטים, הלא באבר מן החי אמרינן דחצי שיעור מותר.

ובחידושינו (פרשת אחרי תשס"ט) כתבנו סברת מחלקותם, דהנה י"ל הטעם דבאבר מן החי אמרינן דחצי שיעור מותר, עפ"י מ

וביאר שם דהך מילתא תליא אי שכר מצוה בהאי עלמא איכא או ליכא, דבמסכת קידושין (דף ל"ט:) ובמסכת חולין (דף קמ"ב.) איתא, דר' יעקב ס"ל דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, משום דמעשה חזא באחד שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות ושלח את האם ולקח את הבנים, בחזירתו נפל ומת, היכן אריכות ימיו של זה והיכן טובת ימיו של זה, אלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ופריך והאמר ר' אלעזר שלוחי מצוה אינן ניזוקין וכו', ומשני סולם רעוע הוה דמקום דשכיחי היזיקא שאני עיי"ש.

הרי דמה דמשני דבשכיחי היזיקא שאני אזדא לפימ"ש דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דעל כן בשכיחי היזיקא לא שייך הא דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, אבל אי נימא דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, שפיר יפה הכח המצוה שיגין על האדם העוסק בשליחות קיומה אפילו היכי דשכיחי היזיקא עיי"ש.

ובספר עמק החכמה (דרוש ב' לשבועות) ביאר דהא מילתא אי אזלינן בתר מחשבה או בתר מעשה תליא אי ס"ל שכר מצוה בהאי עלמא איכא או ליכא, דבמסכת עבודה זרה (דף ט:) דרשינן הקרא אשר אנכי מצוך היום לעשותם, היום לעשותם ולמחר לקבל שכרם, והיינו דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אך יש לפרש כוונת הכתוב דבעינן דוקא לעשותם ולא מועיל מה שחישב לקיים המצוה ולא עשאה, ונמצא דאי אזלינן בתר מחשבה מפרשינן לקרא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ואי לא אזלינן בתר מחשבה אזי"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא עכ"ד.

ובספר יערות דבש ח"א דרוש ב' (דף מ"ב) כתב, דאיתא במדרש ובמפרשים, וישכב ראובן וגו' וישמע ישראל, כי ביקש לעשות, וישמע ישראל, ולא יכול לעשות אשר זמם, כי בא אביו והפיר מחשבתו עיי"ש, הרי דראובן לא חטא במעשה חס ושלום רק במחשבה, ומעתה אי אזלינן בתר מחשבה א"כ חטא ראובן, משא"כ אי אזלינן בתר מעשה אז לא חטא ראובן.

ובזה יבואר המדרש, הילד איננו, וע"כ דבשכיחי היזיקא לא שייך הא דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, משום שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ולפי"ז אזלינן בתר מחשבה, וא"כ חטא ראובן אף דהיה רק במחשבה, ולכן אמר ואנא אני בא במעשה בלהה ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ובזה יבואר, הילד איננו, וע"כ דהצדק הוא עם השבטים, דטעם כעיקר הוא מדרבנן, ואיסור אבמה"ח דחל על איסור עשה דאינו זכות, הוא משום דגזירת הכתוב הוא, והוי חידוש, ובחידוש אמרינן חצי שיעור מותר, ולכן אכלו חצי שיעור, אך כיון דטעם כעיקר הוא מדרבנן, ע"כ דס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, ולפי"ז רק בישראל דגלי קרא ס"ל אין שליח לדבר עבירה, משא"כ בב"נ ס"ל יש שליח לדבר עבירה, ומעתה קרא שופך דם האדם קאי על עוברין, ולכן כעת צוות ואני אנא אני בא במעשה בלהה ודו"ק.

(ב) עוי"ל, דהנה המפרשים הקשו למאי דאיתא במסכת שבת (דף ט"ז:) אמר רב כהנא דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי תנחום מאי דכתיב והבור ריק אין בו מים, ממשמע שנאמר והבור ריק איני יודע שאין בו מים, אלא מה תלמוד לומר אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו, א"כ איך יתפרנס הכתוב ויאמר אליהם ראובן אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו "למען הציל אותו מידם" להשיבו אל אביו, ואם היה בבור נחשים ועקרבים הא בטח יהרגו אותו, כדאיתא במסכת ברכות (דף ל"א.) ובמסכת יבמות (דף קכ"א.) נפל לגוב אריות אין מעידין עליו שמת, נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים מעידין עליו שמת דבוראי יהרגו אותו, וא"כ במה דאמר ראובן השליכו אותו אל הבור הזה לא הוי הצלה כלל.

וכתבו לתרץ דראובן ידע דיוסף הריהו שליח מצוה לקיים מצוות כיבוד אב, וממילא היה מובטח לראובן שיוסף לא ינזק אף בהכנסתו לבור כזה, דהלא קיי"ל שלוחי מצוה אינן ניזוקין, אך ע"ז קשה דהלא מבואר (שם) דהיכא דשכיחי היזיקא אמרינן דאפילו שלוחי מצוה ניזוקין, והדקל"ד אמאי נחשב זה להצלה.

אמנם בספר אור תורה פרשת תולדות (אות כ"א) ופרשת מקץ (אות ל"א) כתב, דהא מילתא דהיכא דשכיחי היזיקא לא אמרינן שלוחי מצוה אינן ניזוקין אינו דבר השווה לכל, דהרי בפסחים (שם) מביא הא דתניא איסי בן יהודה אומר כלפי שאמרה תורה ולא יחמוד איש את ארצך, מלמד שתהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה, תרנגולתך מנקרת באשפה ואין חולדה מזיקתה, והלא דברים ק"ו ומה אלו שדרכן לזוק אינן ניזוקין, בני אדם שאין דרכן לזוק על אחת כמה וכמה עיי"ש, הרי דלאיסי בן יהודה גם בפרה ותרנגולת שדרכן לזוק והו"ל שכיחי היזיקא, נקטינן דשלוחי מצוה אינן ניזוקין.